

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky a psychologie

Integrace dětí v MŠ a handicapovaných dospělých

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Svobodová

Vypracovala:

Iveta Pavlíková

březen 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila pouze literaturu uvedenou v seznamu použité a citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

.....

Iveta Pavlíková

Touto cestou bych chtěla poděkovat Mgr. Evě Svobodové za pomoc a poskytnuté rady při zpracování této bakalářské práce.

Abstrakt

Název práce: Integrace dětí v MŠ a handicapovaných dospělých

Cíl práce: Upozornit na možnosti rozvoje schopnosti respektování odlišností u dětí předškolního věku formou setkávání s mentálně postiženými dospělými osobami.

V teoretické části se zaměřím na objasnění pojmů respektování odlišností, komunikaci mezi lidmi, integraci handicapovaných jedinců, dramatickou výchovu u lidí s mentálním postižením a u dětí v MŠ.

V praktické části popíši ojedinělý *projekt*, kdy se setkávají děti z MŠ s lidmi s mentálním postižením formou divadla připraveného speciálně pro MŠ, zaměřený na propojení dvou odlišných světů, na odstranění případných bariér společným hraním pohádek, komunikaci mezi dětmi a dospělými a respektování odlišností postaveném na prožitkovém učení a vzájemném prožívání radosti při setkání.

Metody: Bylo provedeno dotazníkové šetření v MŠ, kde bylo dětem hráno divadelní pásmo pohádek herci s mentálním postižením. Dotazovány byly učitelky těchto mateřských škol. Dále byla použita metoda pozorování a experimentu pro srovnání jednotlivých MŠ v pohledu na divadlo hrané herci s handicapem učitelkami i dětmi. A tento způsob integrace je prezentován formou DVD záznamu, z divadelních představení, který je přiložen na konci práce.

Výsledky: Z výsledků šetření bylo zjištěno a potvrzeno učitelkami mateřských škol, že formou divadelního setkávání je možné a vhodné integrovat handicapované dospělé a děti z MŠ. Přínos tohoto setkávání má dle dotázaných učitelek smysl i do budoucnosti.

Klíčová slova: Integrace, respektování, komunikace, handicap, mentální retardace

Abstract

Name of the thesis: Children in kindergarten and handicapped adults integration

Aims of the thesis: To refer to possibilities of progress of ability to respect differences by children of pre-school age thanks to meetings with persons with mental disabilities.

Theoretical part: I would like to specialize in clearing of these concepts: respecting of difference, human communication, integration of handicapped persons, dramatic education of people with mental disabilities and children in kindergarten.

Practical part: I describe unique plan of a meeting of children in kindergarten with people with mental disabilities – in the form of playing theatre that is prepared specially for children in kindergarten. The main idea is to specialize in connecting of two different worlds, elimination of mental barriers by playing fairy-tales, communication between children and adults and respecting dissimilarities. The respect is based on mutual learning and experience and enjoyment of the meeting.

Methods: Survey by questionnaire was carried out in kindergartens where fairy-tale theater performance was played by actors with mental disabilities for children there. The teachers of these kindergartens were asked. Next the method of observation and experiment was used to compare different kindergartens in views (of both teachers and children) on the theater played by actors with disabilities. And this way of integration is presented by DVD record from theater performances that is attached in the end of this work.

Results: It was found and confirmed from the results of the kindergarten's teachers' questionnaires that the integration of children from kindergarten and people with disabilities is possible and appropriate by the form of theater-meetings. The benefits of these meetings is significant even for the future, in the opinion of teachers

Keywords: Integration, respect, communication, handicap, cephalonia (mental retardation)

OBSAH:

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	11
1 VYMEZENÍ POJMU HANDICAP	11
2. MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ	12
2.1 PŘÍČINY VZNIKU MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ	12
2.2 KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE.....	13
2.2.1 Lehká a střední mentální retardace se klinicky projevuje	13
2.3 ÚSTAVNÍ PÉČE O LIDI S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	14
2.3.1 Diagnostický ústav sociální péče v Černovicích.....	15
3. POHLED NA DÍTĚ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	16
3.1 PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ V MATEŘSKÉ ŠKOLE	16
4. RESPEKTOVAT DRUHÉ? PROČ A JAK?	17
4.1 BUĎME K SOBĚ TOLERANTNÍ.....	18
5. INTEGRACE	19
5.1 OBLASTI INTEGRACE	20
5.2 OSOBA S HANDICAPEM VE SPOLEČNOSTI	21
5.3 MOŽNOSTI PRACOVNÍHO UPLATNĚNÍ JEDINCŮ S LEHKÝM A STŘEDNĚ TĚŽKÝM MP	23
6. KOMUNIKACE	24
6.1 EFEKTIVNÍ KOMUNIKACE.....	25
6.2 KOMUNIKACE S LIDMI S POSTIŽENÍM.....	28
7. DRAMATICKÁ VÝCHOVA A DIVADLO	29
7.1 DRAMATICKÁ VÝCHOVA JAKO ZPŮSOB PRÁCE S DĚTMI V MŠ A S LIDMI S MP FORMOU DRAMATICKÉHO KROUŽKU ČI DIVADELNÍHO SOUBORU.....	32
7.2 DIVADLO.....	33

PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	35
8. DIVADLO DO MŠ - HRANÉ LIDMI S HANDICAPEM	35
8.1 NA POČÁTKU BYLA MYŠLENKA.....	35
8.2 FILOZOFIE NAŠEHO SOUBORU „STOPA“	36
8.3 PŘÍPRAVA DIVADELNÍHO VYSTOUPENÍ PROCHÁZÍ FÁZEMI	36
8.4 POPIS DVD ZÁZNAMU (viz. Příloha č. 3.)	37
9. CÍL VÝZKUMU, HYPOTÉZY, METODY	38
9.1 CÍL VÝZKUMU	38
9.2 HYPOTÉZY	38
9.3 POUŽITÉ METODY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	39
9.4 MÍSTO ŠETŘENÍ.....	39
9.5 CHARAKTERISTIKA VYBRANÉHO VZORKU – MŠ.....	40
9.6 PRŮBĚH ŠETŘENÍ A VÝSLEDKY	41
10. ZÁVĚR A ZHODNOCENÍ HYPOTÉZ	53
10.1 ZHODNOCENÍ HYPOTÉZ	53
10.2 ZÁVĚR	55
11. SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY:	57
12. SEZNAM PŘÍLOH:	59

Seznam zkratk:

DÚSP – Diagnostický ústav sociální péče

MŠ – Mateřská škola

LMR – Lehká mentální retardace

STMR – Středně těžká mentální retardace

MP – Mentální postižení

MR – Mentální retardace

VOKS – Výměnný obrázkový komunikační systém

ICF – Mezinárodní klasifikace funkční schopnosti a zdraví (International Classification of Function and Health)

WHO – Světová zdravotnická organizace (World Health Organization)

Úvod

„Každá lidská bytost má absolutní hodnotu, protože je neopakovatelná...“

(T. G. Masaryk)

Úvodem bych chtěla říci, že se velmi těším na hledání způsobů jak obohatit teoreticky způsob praxe, které se věnuji. Také na soubor poznatků, které z práce vyplynou a v závěru odhalí získané zajímavé i nové informace a předpokládám, že pozitivně ovlivní moji budoucí práci.

Smyslem mé práce je ukázat na jeden z možných způsobů integrace dětí z MŠ a dospělých lidí s mentálním postižením.

Prakticky na uplatnění lidí s handicapem (LMR – lehká mentální retardace a STMR – středně těžká mentální retardace) ve společnosti prostřednictvím dramatické tvorby a to formou ojedinelého projektu vystupování v MŠ jako divadelní soubor a následným společným hraním s dětmi z mateřské školy.

Touto cestou bych se chtěla podělit s učitelkami v mateřských školách, učiteli dramatické výchovy a vychovateli ústavů sociální péče, kteří by se chtěli vydat podobnou cestou, nebo se jen inspirovat, o své vlastní zkušenosti a zážitky z těchto divadelních setkání. Chtěla bych ukázat přínos tohoto způsobu integrace. Především, zda je divadlo a společné prožívání, komunikace, respektování odlišností, zážitky, opakované setkávání dětí, učitelek z mateřské školy a lidí s mentálním postižením smysluplné při vytváření si vztahů, odstranění bariér nebo vzájemného prožívání radosti. Také díky pořízenému DVD záznamu ukázat, jak tento způsob integrace může prakticky vypadat, co přináší zúčastněným i přihlížejícím, jak na tento způsob integrace nahlíží přítomné učitelky v mateřské škole a jak nás všechny tato setkání mohou obohatit, a zda mají smysl.

V teoretické části se zaměřím na objasnění pojmů integrace lidí s handicapem, dramatická výchova u dětí v mateřské škole a lidí s mentálním postižením – konkrétně s klienty ústavu sociální péče v Černovicích, komunikaci mentálně postižených lidí a respektování odlišností. Věnovat se budu i možným způsobům uplatnění lidí s handicapem ve společnosti a na trhu práce, kdy nabídnu i formu divadelní.

V praktické části popíši ojedinělý projekt, kdy se setkávají děti z mateřské školy s lidmi s mentálním postižením formou divadla připraveného speciálně pro mateřské školy.

Doplněna bude o DVD nahrávku z divadelních vystoupení v mateřských školách.

Dále i fotografiemi a dotazníky určenými učitelkám v mateřské škole, jenž se tohoto způsobu integrace zúčastnily, a otevřeně hovořily o pocitech, které měly před vystoupením, při vystoupení a po vystoupení. Zda jim i dětem bylo takové setkání přínosem. Zda by si přály v setkávání touto formou pokračovat.

Zkušenosti s prací s handicapovanými – lidmi s mentálním postižením jsem získala během 13 let praxe v Diagnostickém ústavu sociální péče v Černovicích. Zde jsem také do roku 2004 vedla dramatický kroužek. Od roku 2005 vedu již divadelní soubor s názvem „Stopa“, naší náplní je příprava divadelních představení určených především dětem v mateřských školách a představením určených na přehlídky a setkání lidí s handicapem. Dále vedu dramatický kroužek s předškolními dětmi.

Díky možnosti předvést naše divadelní představení v mateřské škole, jsem se tomuto způsobu integrace během posledních 5 let věnovala a získala tím cenné praktické zkušenosti a názory na propojení dvou (zdánlivě) odlišných světů.

Pro mne bude práce na tomto projektu přínosná především tím, že si k praktické stránce doplním i teoretickou stránku a dám své činnosti hlubší rozměr. Informace v dotaznících vyplněných učitelkami mateřských škol, ve kterých jsme s naším programem vystupovali, mi budou nezbytnou zpětnou vazbou na smysl mé práce a vhodnou evaluací.

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1 Vymezení pojmu handicap

Pojem handicap se již do českého jazyka málokdy překládá, pokud by byl přeložen, tak jako *znevýhodnění*. Společnost si většinou pod tímto pojmem představuje současně také vadu, poruchu, či postižení. Odborné termíny jsou ale jasně vymezeny v Mezinárodní klasifikaci vad, postižení a handicapů (ICIDH, podle WHO, 1980) a rozumět pojmu handicap bychom měli asi takto:

Znevýhodnění (angl. handicap) se projevuje jako omezení vyplývající pro jedince z jeho vady nebo postižení, které mu ztěžuje nebo znemožňuje naplnit roli, jež je pro něj (s přihlédnutím k jeho věku, pohlaví a sociálním či kulturním činitelům) normální dle pohledu Slowíka (2010, s. 23 – 24)

Podle Vítkové (2006, s. 19.) je pojem *handicap* také spíše znevýhodnění než postižení, za postižení považuje takové poškození nebo omezení, snížení výkonu, znevýhodnění, které brání určitému jedinci částečně nebo úplně splnit roli, která by mu příslušela vzhledem k jeho věku, pohlaví a socio – kulturním faktorům.

V současné době se dává do popředí spíše uplatnění jedince s postižením ve společnosti před omezením. Nová klasifikace (ICF; podle WHO, 2001) posuzuje schopnosti člověka tak, aby se navzdory určité vadě, zvládl a zařadil do života společnosti v co nejvyšší možné míře, měl dostatek příležitostí, jako kdokoli jiný. Týká se tedy zejména sociální existence člověka, v níž zaujímá z velké části roli komunikace.

Míra handicapu je u každého člověka s postižením závislá na stupni postižení, době vzniku defektu, včasné a kvalitní péči, prostředí, vlastnostech jedince, společnosti atd.

Je možné se setkat ve spojení s pojmem handicap i s pojmem *defektivita*, který označuje specifickou změnu osobnosti postiženého člověka vyvolanou přítomností vady nebo poruchy (*defektu*), (Slowík, J. 2007, s. 27).“

2. Mentální postižení

Za mentálně postižené se považují takoví jedinci, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování (Švarcová, I. 2006, s. 28). Jde o stav trvalý, který je buď vrozený, nebo časně získaný (do 2 let života dítěte). Dříve se používal název oligofrenie nebo slabomyslnost (Pipeková, J. 2006, s 269).

Speciálně pedagogická disciplína, která se zabývá edukací osob s mentálním či jiným duševním postižením a zkoumáním výchovných a vzdělávacích vlivů na tyto osoby se nazývá *psychopedie*. Je to obor, který se zabývá reedukací, diagnostikou, poradenstvím, terapeuticko-formativní intervencí, kompenzací, rehabilitací, integrací a socializací jedinců s mentálním postižením, ale také prevencí a prognostikou mentální retardace (Pipeková, J. 2006, s 269).

Výskyt mentálně postižených v naší populaci tvoří největší skupinu mezi všemi postiženými. Jsou to asi 3% (300 tisíc) občanů, z nichž 2,6% připadá na postižené lehkou mentální retardací a 0,1 – 0,2% těžkou a hlubokou mentální retardací.

Termín mentální retardace je v současné době označením snížených rozumových schopností.

2.1 Příčiny vzniku mentálního postižení

Vznik mentálního postižení má různé příčiny. Vždy jde o závažné organické nebo funkční poškození mozku. Není tedy způsobeno pouze nepodnětným a patologickým sociálním prostředím, tj. dysfunkční rodinou či mentálním handicapem rodičů, jak se dříve mínilo.

U genetických poruch je nejznámější chromozomální aberace, syndrom označovaný jako triozomie 21, tedy Downův syndrom. U metabolických poruch to bývá fenylketonurie, při intoxikaci fetální alkoholový syndrom. Následkem traumatu např. hypoxie a při nedostatečném přísunu kyslíku během porodu může dojít k asfyxii. Pokud

se objevuje více různých blíže neurčených příčin, tak hovoříme o multifaktoriální etiologii.

Již dosažená mentální úroveň se může snížit také po úraze hlavy, po nemoci (encefalitida), po operačních zákrocích, např. po odstraňování nádorů.

Mnoho případů, kdy je u osob diagnostikována mentální retardace, má za příčinu degenerativní onemocnění mozku, kdy odborníci zmiňují např. Alzheimerovu chorobu. (Slowík, J. 2007, s. 112)

Vždy je důležité znát u osob s mentálním postižením příčinu vzniku, abychom mohli následně takového člověka smysluplně rozvíjet a nabídnout mu vhodnou péči a uplatnění ve společnosti.

Problémem osob s mentálním postižením je omezená schopnost samostatně a bez pomoci jiné osoby zvládat a řešit běžné životní situace. Osvojení si základních dovedností a návyků k nezávislému způsobu života je mnohdy velmi obtížné. Do značné míry tedy člověk s mentálním handicapem potřebuje vzhledem k jeho specifickým potřebám pomoc, péči, nebo podporu od svého okolí.

2.2 Klasifikace mentální retardace

Je dle mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, desátá revize 1993, F 70 – F 79:

- F 70 Lehká mentální retardace IQ 50-69
- F 71 Středně těžká mentální retardace IQ 35 – 49
- F 72 Těžká mentální retardace IQ 20 – 34
- F 73 Hluboká mentální retardace IQ nižší než 20
- F 78 Jiná mentální retardace
- F 79 Nespecifikovaná mentální retardace

2.2.1 Lehká a střední mentální retardace se klinicky projevuje například:

- sníženou mechanickou a zejména logickou paměť
- zpomalenou chápavostí, jednoduchostí a konkrétním způsobem myšlení

- těkavostí pozornosti, citovou vzrušivostí
- poruchami v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci
- sníženou přizpůsobivostí k sociálním požadavkům (Švarcová, I. 2006, s. 41)
- neschopnost samostatně řešit náročnější situace

2.3 Ústavní péče o lidi s mentálním postižením

„Člověk s postižením má stejné potřeby jako zdravý člověk. První z nich je být uznán a milován takový, jaký je.“ (sestra Michele Pascale Duriezová)

Ústavní péče je *jednou ze základních forem sociálních služeb*. Obvykle přichází v úvahu, když rozsah a náročnost potřebné péče překročí možnost rodiny a je nutno zajistit přechodně či trvale komplexní péči člověku, který ji potřebuje. Posláním ústavu sociální péče pro osoby s mentální retardací je pomoc rodinám s výchovou a péčí o děti, mládež, dospělé s mentální retardací. Postoje společnosti se v mnohém liší. Existují odpůrci ústavů sociální péče, kteří požadují jejich likvidaci, nebo opačná tvrzení, kdy je ústavní péče v pořádku a není třeba nic měnit. Z poznání a pochopení funkce ústavů sociální péče vyplývá, že v naší společnosti mají dosud své nezastupitelné místo a názory o jejich zrušení jsou nezodpovědné vůči klientům, kteří v nich stále nacházejí svůj náhradní domov (Pipeková, J. 2006, s. 301).

Vstup našeho státu do Evropské unie přinesl mnoho změn a to i ve sféře sociálního systému státu. *Nové pojetí sociálních služeb*, které přinesl nový zákon č. 108/2006 Sb. o *sociálních službách*, vychází z cíle moderní sociální politiky, která se zaměřuje na zlepšení kvality komplexní péče o osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním (Bartoňová, M.; Bazalová, B. 2007, s. 97) a k vytváření nových příležitostí ve společnosti a podpoře ohrožených skupin obyvatel tak, aby nedocházelo k jejich sociálnímu vyloučení.

V současné době je na rodičích či opatrovnících, aby zvážili, zda o své dítě, nebo do péče svěřenou osobu, budou pečovat sami, tzn. v domácí péči, nebo zvolí jiný způsob péče o tuto osobu a umístí ji na základě žádosti do ústavní péče. Ústavy sociální péče

jsou podle vyhlášky č.182/1998 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, určeny pro občany postižené mentálním postižením těžšího stupně a pro občany postižené vedle mentálního postižení těžšího stupně též tělesnou nebo smyslovou vadou, kteří potřebují ústavní péči. Občané s mentálním postižením lehčího stupně mohou být do ústavu přijati jen tehdy, jestli nezbytně potřebují ústavní péči. (Švarcová, I. 2006, s. 161.)

Pro člověka mentálně postiženého, je dle mého názoru, velmi důležité dobré rodinné zázemí. To ve většině rodin, podle mých praktických zkušeností, chybí z různých důvodů.

Klienti mají možnost výběru z několika *druhů ústavní péče*:

- denní ústavy
- týdenní zařízení
- ústavy sociální péče s celoročním provozem
- rodinného typu

2.3.1 Diagnostický ústav sociální péče v Černovicích

Péče o klienty našeho zařízení je, v rámci zavádějící ucelené rehabilitace komplexní. Zajištěna je dostupná péče výchovná, vzdělávací, zdravotní, speciálně pedagogická, psychologická, psychiatrická, pracovní - terapeutická i rehabilitační.

Posláním DÚSP Černovice je vytvoření náhradního rodinného prostředí a životních jistot pro osoby s postižením a poskytnout jim možnost dosáhnout stavu, kdy člověk s postižením může plně rozvíjet všechny své možnosti a schopnosti a přiměřeně se společensky uplatnit.

Klienti, kteří jsou členy divadelního souboru, mají zajištěn buď týdenní, nebo celoroční pobyt v DÚSP Černovice. Při týdenním pobytu v našem zařízení tráví někteří víkendy u své rodiny. Při celoročním pobytu mohou klienti navštěvovat a navštěvují své příbuzné obvykle v době prázdnin, tudíž zde zůstávají na víkendy, svátky a větší část prázdnin. Někteří klienti zůstávají v ústavní péči trvale, zde je zajištěno v co největší míře již zmíněné rodinné prostředí.

Každý z členů divadelního souboru má buď vlastní pokoj, nebo bydlí s jedním spolubydlícím na dvojlůžkovém pokoji. Rodinné prostředí je zajištěno bydlením v menších skupinkách, např. po 5 klientech na domečku s dohledem vychovatele – chráněné bydlení, nebo na výchovných odděleních, kde je maximálně umístěno 12 klientů na jednu rodinnou buňku, či domek a s vychovatelem v přímé výchovné péči.

3. Pohled na dítě v předškolním věku

Dítě obvykle ve věku 3 let opouští své známé rodinné zázemí a přichází do nového prostředí, které se nazývá mateřská škola.

Předškolním dítětem je míněno dítě ve věku od 3 do 6 až 7 let. Tento věk má svá daná specifika. Období je to mnohem důležitější, než se dříve myslelo. Již víme, že není pouhým přechodným obdobím před školou, ale je obdobím, ve kterém se dítě naučí množství dovedností, pravidel uplatňovaných při soužití ve společnosti, samostatnosti, vnímání svých možností, své role ve skupině apod.

V tomto období dítě výrazně vyspívá po všech stránkách. Tělesná, pohybová, intelektová, citová i společenská zralost je ke konci předškolního období předmětem školní zralosti. Dítě předškolního věku se obvykle dobře cítí ve společnosti dalších dětí, napodobuje druhé, je mnohem více aktivní, než tomu bylo doposud. Osvojuje si návyky v péči o svou osobu, pracovní i zájmové zaměření. Hledá možná řešení, vytváří si vztahy k druhým osobám a v mnoha případech má zájem o nové věci, činnosti a informace.

Právě tyto aktivity jsou mimo jiné nabízeny jedinou předškolní institucí, kterou je možné navštěvovat před vstupem do základní školy, a tou je škola mateřská.

3.1 Předškolní dítě v mateřské škole

Nejvíce dětí do mateřské školy dochází právě v posledním roce před zahájením povinné školní docházky. Odborníky je tento rok dětem i rodičům doporučován vzhledem k blížící se škole jako vhodná příprava dítěte na způsob práce, dodržování společenských norem, kontaktu s vrstevníky i poznání jiné autority než jsou rodiče.

Mateřská škola nabízí právě zmíněnou možnost setkat se a sdílet své zážitky s dalšími dětmi. Dle Matějčka (2005, s. 141) se již děti obvykle nenavštěvují ani s kamarády –

vrstevníky, ani sousedské i příbuzenské vztahy se neudrží v takové míře. Děti jsou o taková setkání ve své podstatě ochuzeny a mateřská škola bývá mnohdy jedinou institucí, kde nejsou děti izolované od společnosti a upoutané pouze na rodinu a sourozence.

Mateřská škola v jistém slova smyslu plní několik důležitých funkcí dle možností a potřeby rodičů i dětí. Zmínila bych, že je místem, kde děti mohou být šťastné ve společnosti druhých dětí. Poskytuje zázemí dětem z rodin sociálně slabších, nebo rodinám, kde výchovná péče není dostačující. Také zde nalézají stále častěji své zázemí i děti z různých etnických skupin a národů. Vše se vzájemně prolíná a stále častěji se používá slovo integrace i zde v mateřské škole. Do mateřské školy mnohdy dochází i děti s různým handicapem, kdy je třeba přizpůsobit těmto dětem jak podmínky v mateřské škole, tak počet dětí ve třídě a v některých případech může mít takové dítě i svou asistentku – asistenta.

Dítě se v mateřské škole naučí vnímat více své okolí, prosociálním vztahům, výrazné bývá zdokonalení řečových a komunikačních dovedností a překonávání různých překážek.

Dítě se v předškolním věku nepřipravuje pouze na školu, ale především na zvládnutí života v dospělosti. Jakým bude jednou člověkem, je i na nás a úkol je to nelehký a zodpovědný.

4. Respektovat druhé? Proč a jak?

Ve společnosti je tento pojem velmi frekventovaným, ale ne vždy dodržovaným. Respektovat druhého je pro nás mnohem snazší, pokud je tím druhým dospělý člověk. Pokud je tím druhým dítě, často se respekt mění ve snahu manipulovat s dítětem z pozice autority.

Jak by měl respekt k dětem prakticky vypadat? Dle Kopřivy a spol. (2008, s. 5) respektovat děti znamená: „*Vědomě opustit mocenský, manipulativní přístup ve výchově a vzdělávání.*“ Což neznamená nechat dětem volnost, ale vytvořit společně s dětmi určité hranice, pravidla, která by pomohla morální hodnoty, kterým děti učíme, zvnitřnit a dodržovat, i když není dítě nikým sledováno.

Důležitost v respektování druhého vidím v „ozvěně“. Tím chci říci, že nebudu-li respektovat já druhé, tak nebudou respektovat ani oni mě. Lépe řečeno – budu-li přijímat druhé jako sobě rovné, komunikovat s ostatními efektivně, chovat se k lidem s úctou a nesobecky, měli by i ti druzí volit podobné způsoby chování. Učení se této dovednosti není lehkým úkolem, ale důležitým začátkem k vytvoření si kvalitních vztahů, později partnerství a udržení si přátelství.

Problém vidím ve špatné informovanosti o možnostech lidí s handicapem. Ve společnosti nejsou ani v této době překonané bariéry a „znormálnění“ přítomnosti těchto dvou světů do povědomí, myšlení i životní praxe lidí. Lidí s handicapem mají stejné právo na život a tím je život ve společnosti druhých a ne v izolaci, jako to bylo dříve. Proto jsem zastáncem názoru tyto bariéry bořit! Zní to hrubě, ale myšleno je to obrazně a způsob pomyslného boření bariér prakticky odhalím díky DVD záznamu, který je přiložený k této práci. Respektující přístup je zásadní pro pochopení druhých, rovných možností i přirozené soužití.

4.1 Bud' me k sobě tolerantní

Pro výchovu k toleranci je předškolní období dle Matějčka (2005, s. 153) tím nejvhodnějším. Paní učitelky v mateřských školách často potvrzují, že dětem nedělá problém přijmout mezi sebe dítě s handicapem. Samozřejmě si není možné nevšimnout nápadného zjevu těchto dětí, ale po vhodném vysvětlení těchto zvláštností od paní učitelky děti takového kamaráda mezi sebe přijmou a učení společného soužití handicapovaných a dětí bez postižení bývá vzájemné. Odlišností může být mnoho – barva pleti, cizí řeč, postižení duševní či tělesné, nebo jiné kulturní zvyklosti.

Ztotožňuji se s názorem pana Matějčka, kterého budu citovat: „*Světlem postupuje hnutí za integraci postižených lidí do společnosti nepostižených, stejně jako za integraci etnických či národnostních menšin do majoritní společnosti. Má pozitivní ohlas i u nás. Překážky však nejsou v dětech, ale v postojích některých dospělých. Proto je dobře začít právě u dětí a výchovně podporovat a posilovat jejich přirozenou tendenci přijímat jakkoliv odlišné dítě prostě takovým, jaké je.*“ (Matějček, Z. 2005, s. 153)

Toto je pro mne velice zásadní citace a tvrzení zároveň, protože sama velmi podobný postoj zastávám. Na základě mého postoje k integraci lidí s postižením mezi zdravé děti

a to právě setkáním se s handicapovanými lidmi již v předškolním věku a zaujmout k této problematice tolerantní postoj a to ze strany dětí, ale i učitelek, mi byla doporučena právě tato kniha, kde tento názor zastává pan Matějček. Setkání dětí s handicapovanými jedinci je dle mého názoru možné, přesto, že těmi handicapovanými jedinci jsou již dospělí lidé a formou divadelního představení se s dětmi v mateřské škole setkají a mohou společně pomyslně bořit bariéry mezi těmito světy. Úroveň lidí s mentálním postižením, kteří divadlo hrají, je na podobné rozumové úrovni, bohužel mnohdy nižší, takže mají tyto světy k sobě mnohem blíže, než by se zdálo. Jediný rozdíl mezi tvrzením autora a mým názorem, který tu je, souvisí s věkem integrovaných osob. Pan Matějček hovoří o integraci dětí s různým handicapem do vzdělávacího procesu již v předškolním věku a já dětem přivádím handicapované lidi jako dospělé herce. Zda je nebo není tento způsob setkání vhodný, nebo přínosný, se zmíním dále ve výzkumné části. Tam se integrací lidí s handicapem (přesněji integrací dospělých lidí s mentálním postižením) mezi zdravé děti budu více zabývat.

5. Integrace

Podle slovníku cizích slov termín „*integrace*“ označuje sjednocení, scelení, spojení. (Švarcová, I. 2006, s. 132.)

V souvislosti s handicapovanými lidmi je tento pojem již velmi známým, obsahově ale ne vždy dobře srozumitelným. Bývá takto označován nejvyšší stupeň *socializace* člověka, což je, dle mého názoru, již současný dlouhodobý trend, kdy společnost přijímá člověka ve znevýhodněné situaci jako součást a přizpůsobuje těmto lidem vhodné podmínky k jejich bezproblémovějšímu začlenění se. Také naopak handicapovaný jedinec se snaží proniknout do společnosti, *nesegreguje* (nevyčleňuje) se a nemá již takový ostych z pohledu společnosti na jeho postižení.

V oblasti speciální pedagogiky je dle Jesenského, pojem integrace chápán jako „*spolužití postižených a nepostižených při přijatelně nízké míře konfliktnosti vztahů těchto skupin*“, (Slowík, J. 2007, s. 30).

Novými trendy prosazující péči o lidi s postižením

Do popředí se dostávají také pojmy **normalizace**, kdy žije mentálně postižený člověk normální život jako nepostižený. Má možnost se věnovat zájmovým, kulturním i sportovním činnostem, připravovat se na určité profesní uplatnění a získat, díky této přípravě, v dospělosti uplatnění v zaměstnání. Vytváří určité hodnoty pro společnost nebo pro vlastní potěšení a získává tak větší sebedůvěru ve svou osobu. Plnohodnotně se začleňuje do společenského života, má přátele, věnuje se svým zájmům, koníčkům, vyjadřuje své názory i nespokojenost se způsobem života. Také **humanizace**, což znamená brát postižené občany jako rovnocenné partnery, pomáhat jim zvládat důsledky jejich handicapu, zlepšit péči o klienty v ústavech sociální péče (standardy kvality sociálních služeb). (Pipeková, J. 2006, s. 129.) Stále větší samozřejmostí je respekt k lidské svobodě, důstojnosti i právům člověka s postižením, které má kterýkoliv občan naší společnosti.

5.1 Oblasti integrace

Důležitá *sociální integrace* spojuje různé skupiny ve společnosti v nový celek, pomocí společně uznávaných hodnot a idejí. *Školská integrace* se věnuje např. zařazováním handicapovaných jedinců do speciálních tříd v běžných školách. *Pracovní integrace* se věnuje osobám ve znevýhodněné situaci či změněnou pracovní schopností. A *společenská integrace* je oblast, kdy se snaží společnost přizpůsobit v co nejvyšší míře prostředí, podmínky a podporuje tím handicapované osoby v nezávislém způsobu života (dle Slowíka, J. 2007, s. 31).

Z těchto oblastí vycházím při své práci s lidmi s mentálním postižením. Vidím a vnímám potřebu plnohodnotného společenského uplatnění, pro lidi s handicapem, jako velmi důležitou. Možnost takového uplatnění těmto osobám velmi zvyšuje sebevědomí, rozvíjí rozumové schopnosti a dává člověku s postižením možnost obohatit své dosavadní zkušenosti. Při opakované integraci se zmenšuje pomyslná propast světů člověka s postižením a bez něj.

V této chvíli bych zmínila pojem **inkluze**, který se k pojmu integrace úzce váže a je také velmi diskutovaným. Cituji: „*Inkluze je nikdy nekončící proces, ve kterém se lidé s postižením mohou v plné míře zúčastňovat všech aktivit společnosti stejně jako lidé bez postižení*“ (Slowík, J. 2007, s. 34). Toto je tvrzení, které je velmi nadčasové a domnívám se, prakticky dobře využitelné při současném trendu společnosti, kdy stále častěji zůstávají lidé s lehkou mentální retardací v původních rodinách. Péče o tyto občany je, myslím, mnohem více individuální díky rodině a podmínkám, ve kterých tato osoba vyrůstá. Mnohem intenzivnější je boj rodičů – opatrovníků za práva a plnohodnotné (až se společností splývající) včlenění mezi ostatní občany a to jak ve škole, tak i v osobním a pracovním životě. Samozřejmě vidím i náročnost inkluzivního přístupu, protože člověk s postižením, ve své podstatě, má určitý handicap, a společnost, podle mého názoru, na tento způsob zapojení není v edukačním procesu plně připravena. Mám na mysli jak po stránce zajištění asistenčních služeb, vzdělávání učitelů škol i se zaměřením na speciální pedagogiku a vhodné výchovně vzdělávací postupy při společné práci se smíšenou skupinou handicapovaných i lidí bez handicapu.

5.2 Osoba s handicapem ve společnosti

V České republice v rámci sociální politiky státu vešel v platnost dne 1. ledna 2007 nový zákon č. 108/2006 Sb. **o sociálních službách**, díky němuž byly přijaty nové strategie v sociální sféře.

Zákon 108/2006 Sb. *o sociálních službách* by měl pozitivně ovlivnit situaci v institucionální péči osob se zdravotním a sociálním znevýhodněním a to zejména z pohledu kvality služeb a péče o klienta – uživatele. Služby by měly být dostupné všem uživatelům a měly by směřovat k jejich potřebám. Zákon zdůrazňuje **integraci** (začlenění handicapovaných jedinců do běžného života), **podporu nezávislosti** (svobodné rozhodování, možnost volby), a **ochranu znevýhodněných osob** (uplatňování práv, potřeb, zájmů).

V historickém kontextu je dítě i s postižením ve společnosti přijímáno J. A. Komenským takto: cituji - **J. A. Komenský**: „*Přirozenost a pomoc člověku, který není vzdělaný.*“, „*Je tedy třeba, aby se všem lidem dostalo vzdělání.*“, „*Jestliže kdo z přirozenosti hloupý jest, ten právě vedení a cvičení potřebuje, protože pro zpozdilost svou sám na nic přijíti a v nic trefiti neumí.*“

Z deklarace o právech mentálně postižených osob (Organizace spojených národů 20. 12. 1971) vyplývá, že má mentálně postižená osoba stejná práva v nejvyšší možné míře jako ostatní lidské bytosti. Dále zmiňuje, že má mentálně postižená osoba právo na zdravotní péči a vhodnou fyzikální terapii, jakož i na takovou výchovu, readaptaci a vedení, které mu umožní rozvinout v maximální možné míře jeho možnosti a schopnosti. Dále má mentálně postižená osoba právo na kvalifikovaného opatrovníka, pokud to vyžaduje ochrana jeho dobra a zájmů.

Lidé s mentálním postižením potřebují **celoživotní vedení a podporu**, a to nejen v učení. To se sice nejvíce jeví jako efektivní, ale pro život člověka s postižením, je velmi důležité k postupné soběstačnosti. Dle mého názoru je velmi důležité jakým způsobem člověk s mentálním postižením tráví svůj pracovní, ale i volný čas. Zda činnost a její náplň nepostrádá smysluplnost.

Rozumově postižený dospělý, pokud je ponechán bez dalšího vedení, ztrácí své pracně nabyté vědomosti, dovednosti a návyky. Další vzdělávání v období dospělosti poskytuje důležitou **životní náplň** jedincům, kteří z různých důvodů nepracují. Otevírá nové možnosti, a to nejen v jejich socializaci (Pipeková, J. 2006, s. 100). **Každý člověk s mentálním postižením hledá svou vlastní roli** a pro plnohodnotný způsob života životní náplň.

V dospělosti osoby s mentálním postižením, je důležité zejména **pracovní uplatnění**. Pracovní místo v integrovaném prostředí je prostředkem pro vytváření a rozvíjení sociálních interakcí pracovníka s postižením a jeho okolím (Pipeková, J. 2006, s. 102). Z toho vyplývá, že osoby s mentálním postižením touží po nezávislosti, sebeurčení člověka, seberealizaci a užitečnosti své osoby ve společnosti).

5.3 Možnosti pracovního uplatnění jedinců s lehkým a středně těžkým mentálním postižením

Jedinci s *lehkým stupněm mentální retardace* tvoří největší skupinu v populaci mentálně handicapovaných osob. Prognóza sociální integrace bývá u těchto lidí většinou velmi dobrá. Často dosáhnou úrovně samostatného bydlení, kdy lze využívat služby typu chráněného či podporovaného bydlení a zároveň i chráněného či podporovaného zaměstnání.

U jedinců se *středním stupněm mentální retardace* je pracovní zařazení možné pouze pod dohledem v chráněných dílnách a na chráněných pracovištích. Právě tyto občané jsou často umisťováni do ústavů sociální péče.

Oblast pracovní rehabilitace osob se zdravotním postižením vymezují předpisy upravující zaměstnanost, zejména pak zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (novelizující je zákon č. 109/2006 Sb.), ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o souvislou činnost zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují úřady práce. Pracovní rehabilitace je opatřením aktivní politiky zaměstnanosti, k vyrovnání příležitostí osoby se zdravotním postižením na trhu práce a součástí komplexu činností a opatření vedoucích k její plné integraci (Komise NRZP ČR pro přípravu zákona o ucelené rehabilitaci: Návrh věcného záměru zákona o rehabilitaci osob se zdravotním postižením a o změně a doplnění některých dalších zákonů – dostupné na internetu: <http://www.nrzp.cz/userfiles/file/vzz-o-rehabilitaci-ozp.doc>, s. 9).

Možné pracovní uplatnění

Např. CHD – chráněné dílny, podporované zaměstnání, nestátní neziskové organizace. Úlohu při zaměstnávání osob se zdravotním znevýhodněním má Úřad práce. Důležité jsou také představy rodičů o možném pracovním uplatnění svých dětí s handicapem.

Prakticky se jedná o jednoduché práce v *chráněných dílnách*, kde klienti s mentálním postižením pracují na zkrácený úvazek dle individuálních možností a schopností. Např.

skládají nebo stříhají různý materiál, učí se plést a šít, tkát na jednoduchém tkalcovském stavu, nebo v rámci terapie navštěvují keramickou či truhlářskou dílnu.

Dále mohou klienti s mentálním postižením využívat různé *typy léčebných terapií*:

Pracovní schopnosti rozvíjí *ergoterapie*, dále se často využívá léčba pomocí výtvarných prostředků *arteterapie*, kdy se často pracuje i s duševním vnímáním člověka. Jako jeden ze způsobů vhodné sociální a komunikační terapie může být např. *dramaterapie* a u rozvoje hudebně pohybových dovedností a práci s hudebním nadáním je známá *muzikoterapie*.

Další pracovní možnosti jsou *chráněná pracoviště*, kdy jsou klienti často zaměstnáni venkovními pracemi, jako např. údržbou komunikací, odklizením sněhu, čištěním lesa, nebo podobnou náplní práce. Zručnější klienti například zvládnou i obsluhu travní sekačky, práci s pletením z pedigu, nebo zaměstnání na zkrácený úvazek např. pomocné práce v kuchyni, nebo úklid svěřeného úseku, kdy je vše ošetřeno pracovní smlouvou s klientem.

Mezi *nové možnosti edukace* a formy přístupů k podpoře uplatnění handicapovaných jedinců na trhu práce je dle mého názoru i možnost (jako v našem případě) *hrát divadlo* a vystupovat v rámci integrace např. v mateřské škole, nebo další možnosti s využitím schopností, nadání, či zájmu o danou oblast jako je např. i využití hudebně pohybových dovedností a *hrát na koncertech či přehlídkách*, nebo využití výtvarných dovedností a zúčastnit se *soutěží a výstav*...atd.

6. Komunikace

Pojem komunikace pochází z latinského *communis* („společný“), pokud tedy s někým skutečně komunikujeme, tak se s ním zároveň setkáváme a prožíváme vzájemné sdílení, kontakt prostřednictvím řeči ať už zvolíme jakýkoliv způsob.

Pokud je komunikace chápána jako jeden z možných způsobů dorozumívání, tak je nedílnou součástí při kontaktu herce a publika. Je jen na nás, jaký způsob zvolíme. Zda verbální komunikaci, kdy se domlouváme slovy a spíše ji vnímáme sluchem, nebo tu neverbální, kdy používáme gesta, mimiku, různé výrazové prostředky, a divák ji

zaznamená pouze zrakem. Propojením obou způsobů dáme divákovi možnost porozumět, prožít i pochopit daný příběh.

Umění komunikovat s diváky je pro herce základním učebním kamenem. Herec by měl použít takových učebních kamenů samozřejmě více, jako např. práci s tělem, práci s rekvizitou, umět navázat kontakt s divákem.

Celý proces je náročný a vyžaduje od herce, aby viděl především smysl své práce a měl vytvořeny podmínky pro svou činnost. Od vedoucích divadelních souborů se mimo jiné očekává: mít nápady, tvůrčího ducha, znalosti v oblasti dramatické výchovy, organizační vlastnosti, umět pracovat s lidmi, laskavý a trpělivý přístup, vhodné motivační prostředky i pracovní prostor.

Projev a způsob komunikace herce s publikem bývá různý, ale měl by určitě dodržovat určité zásady.

Projev by měl být připravený, kultivovaný, s cílem plně zaujmout, popř. i zapojit určitým způsobem diváky, vést dialog, umět reagovat a mít připraveny možné alternativní verze.

Způsob komunikace je důležitý a měl by být předem promyšlený. Jedním z možných způsobů je efektivní komunikace, která připraveného herce potěší kladnou zpětnou vazbou. Reakce publika je poté výborným evaluačním prostředkem.

6.1 Efektivní komunikace

Inspirovaná podle *Kopřiva, Nováčková a kol., knihou Respektovat a být respektován (2008, s. 49. - 82.):*

Je ve své podstatě dobře fungující a *respektující komunikací* mezi lidmi, kde na prvním místě stojí důvěra, rovnost, partnerský způsob sdělení požadavků, informací... Především jde o efektivní komunikační dovednosti a postupy, kterým se lze naučit, ale někteří lidé je používají naprosto přirozeně. Efektivní komunikace není omezena jen na komunikaci s dětmi, její důležitost je především v používání mezi dospělými, ti jsou dětem vzorem a komunikaci dospělých, především rodičů, velmi často napodobují.

Autoři se zmiňují o těchto efektivních komunikačních dovednostech:

- **popis situace a konstatování** toho co se stalo, před hodnocením dítěte. Pomocnými slovy jsou: *vidím, slyším, cítím*.
Vždy se více dozvíme, budeme-li se ptát, zjišťovat informace, jednat s dítětem jako s partnerem, než zvyšovat na dítě hlas, obviňovat a nedůvěřovat mu, či jednat z nadřazené pozice.
- **informace, či sdělení**, jenž je respektujícím znakem v přístupu k druhému, oproti pokynům a příkazům, které dotyčný neplní z vnitřního přesvědčení, ale proto, že to dospělý, nebo někdo z nadřazené pozice tvrdí.
Začínáme např. slovy: Když..., tak...; Je potřeba...
Dobrou pomůckou je vžití se v dané situaci do pocitů dítěte a představit si, zda bychom chtěli to, co nám bylo řečeno takto slyšet. Nestavět se do konfrontace s názory druhého, ale jasně sdělit své pocity, obavu i radost z informace, kterou je jistě vhodné spojit s popisem (viz výše). Pozitivní sdělení je nám mnohem příjemnější poslouchat, než výčet nevydařených činností, postupů, či zapomenutého. Dát příležitost k nápravě také druhé straně a nechat ji aktivní podíl a možnost zodpovědného přístupu k vyřešení situace.
- **vyjádřit vlastní potřeby a očekávání**, je mnohdy účelnější, než stěžování si na cokoliv. Nestydět se požádat druhého o spolupráci, či pomoc, nebo řešení. Slovy: *Potřebuji, aby...; Pomohlo by mi, kdyby...; Očekávám, že...;* předejdeme mnohým nedorozuměním, ke kterým by při nadávání, stěžování si, či jiném negativním postoji mohlo dojít.
Pomůže určitě také tón hlasu, který by měl být příjemný a mírný. Sdělení přání, či očekávání je v podstatě prosba. Měli bychom si jistě při této metodě dát pozor na možnou manipulaci s druhou osobou ve svůj prospěch, což není žádoucí, ani smyslem.
- **možnost volby**, znamená dát druhému na výběr. Je to velice přijatelný způsob komunikace v situaci, kdy druhý, díky možnému výběru, nemusí za každou cenu splnit, třeba i nesmyslný, příkaz.

Volby typu: *Uděláš to tak..., nebo tak...?; Vyber si způsob ten..., nebo ten...;* dělá z nás dvou partnery, důvěřujeme si, máme právo si vybrat, takže nikdy nestavíme druhého do pozice, která by měla vyvrcholit konfliktem, ale jedna z variant by měla být pro splnění daného požadavku vybrána.

Jistě lze zvolit i kompromis, nebo výběr z jiných variant. Naše varianta přeci nemusí být vždy správná, otvírá se tímto prostor pro jednání a myšlení druhého. Opět by možností výběru nemělo dojít k manipulaci s druhou osobou! Do budoucna je, především pro dítě důležité, aby se naučilo a umělo rozhodnout, pokud pouze plní poslušně příkazy od dospělých, tak se bude později tomuto samostatnému rozhodnutí obtížněji učit.

- **dvě slova**, pomůžou sdělit to, co je v danou chvíli podstatné. Někdy je i gesto, nebo pohled užitečnější, než se pouštět do dlouhých litanií, kázání, či obviňování druhých. Předjdeme zbytečnému stresu a zbylý čas využijeme efektivnějším způsobem.

Příklad: *Jirko, ...! Žádné hádky!*

Je dobré se vyhnout hodnocení jiné osoby, cokoliv druhému vyčítat, ale namísto toho rezolutně vyjádřit, jasně a krátce svůj postoj, myšlenku, sdělení.

- **prostorem pro spoluúčast a aktivitu**, zapojíme do jednání, rozhodování i konání dítě, či jinou osobu. Nemusíme z pozice moci nechat druhého pouze pasivně přihlížet.

Pomůžeme si větami typu: *Co s tím uděláme? Jaký máš na to názor? Poradil bys mi, nevím jak se rozhodnout?*

Dát druhému šanci podílet se na společném rozhodnutí, dělá z lidí partnery, vede ke spolupráci, společnému řešení situací, takovéto jednání nám dává zpětnou vazbu, že nejsme na těžká rozhodnutí nikdy sami a máme v další osobě oporu. Rodina a škola jsou velmi důležitými pomocníky pro učení se aktivitě, společně se podílet na zadáních, úkolech a dostat příležitost se vyjádřit a zúčastnit všech nabízených činností aktivně.

Co může udělat pedagog pro to, aby se naučil efektivní komunikační techniky:

- **vypsat si techniky** větším písmem na papír a dát na viditelné místo, abychom si je dokázali zapamatovat
- zkoušet si **komunikační techniky v praxi** – myslím, že je dobré pozorovat reakci na efektivní komunikaci, protože i reakce na tyto komunikační techniky je efektivní!
- **nereagovat okamžitě**, protože právě ukvapenou reakcí bereme dětem možnost jejich spoluúčasti a aktivity
- nezoufat při nepovedené neefektivní reakci a klidně se **nestydět a omluvit se**, přiznat svou chybu – děti to ocení a zjistí, že i učitelka, rodič, či jakýkoliv dospělý je také člověk z masa a kostí

6.2 Komunikace s lidmi s postižením

Potřebu komunikovat, sdělovat a reagovat na druhého je dána snad všem živým tvorům na zemi. Mezi lidmi je způsob dorozumívání na vysoké úrovni a nezbytnou součástí soužití ve společnosti. Představme si komunikaci s člověkem, který je ve znevýhodněné situaci vzhledem ke sníženým rozumovým schopnostem. Taková komunikace může přinášet různá úskalí. Ta mohou plynout z neznalosti, nepochopení, či z odmítání s handicapovaným člověkem, např. vzhledem k nedokonalé úrovni řečových dovedností či neznalostí jednání s handicapovanými, přijatelným způsobem komunikovat. Handicapovaným jedincům schopnost komunikovat znesnadňují různé vady či poruchy, které porozumění, nebo sdělování ve většině případů komplikují.

Dle Slowíka (2010, s. 19) by měl náhradní komunikační systém plnit základní kritéria při používání symbolů:

- měly by být jasné a snadno srozumitelné
- mít konkrétní význam – ne abstraktní, tedy těžko představitelný
- snadno rozlišitelné (dle rozměrů i orientace)
- využívat užitečných a nezbytných pojmů pro sociální komunikaci

Způsob komunikace a alternativní metody v komunikaci s lidmi s handicapem:

- využití přirozených dorozumívacích prostředků, jako je pohled, mimika, manuální znaky, gestikulace
- využití speciálních pomůcek, což mohou být názorné předměty, piktogramy, fotografie, obrázky atd.

Vždy záleží na individuálních možnostech v oblasti dorozumívání. Svým způsobem je jakýkoliv jiný, náhradní, tedy alternativní způsob komunikace v jistém ohledu nevýhodou, protože těmto způsobům komunikace nerozumí celá společnost, ale pouze omezený počet osob – jde především o znakovou řeč, systémy usnadňující komunikaci pomocí piktogramů. Příkladem je metodika VOKS, jejíž autorkou je Mgr. Margita Knapcová. VOKS – výměnný obrázkový komunikační systém (v zahraničí PECS- Picture Exchange Communication System) alternativní a augmentativní systém využívaný zejména pedagogy u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, které mají výrazné problémy ve verbální komunikaci. Je používán při komunikaci s mentálně postiženými jedinci právě v ústavu sociální péče v Černovicích.

Lidem s mentálním postižením dorozumívání usnadní, když je sdělení jednoduché, přiměřené jejich věku a schopnostem. Sdělení je jasně a strukturovaně uspořádané, dále pro srozumitelnost vyjádření toho nejdůležitějšího, především stručné. Po emoční stránce by mělo být zajímavé a aktuální. (Slowík, J. 2010, s. 16)

7. Dramatická výchova a divadlo

Stručný pohled do historie dramatické výchovy podle Machkové, E. (Metodika DV. 1992, s. 7-10).

Pro dramatickou výchovu u nás byl zlomovým rokem 1990 díky demokracii. Ta v této době nejen, že umožňuje, ale dokonce vyvolává zavádění dramatické výchovy do školství, do výuky i do výchovy a to v nejširším slova smyslu. Vědomě je uplatňována v mateřské škole, základní škole, střední škole, i v profesní přípravě učitelů. Zájem o dramatickou výchovu vzrůstal a našlo se mnoho tvořivých učitelů, kteří měli potřebu změnit radikálně dosavadní principy školství.

Dramatická výchova se stala metodou k osvojení si komunikačních, tvořivých dovedností, terapií vedoucích k socializaci a sebepoznání. Dramatická výchova zavádí různé postupy, pracovní systémy a práce věnovaná procesu dramatické výchovy přináší i produkty jako – dětské divadlo, loutkové, formy dětského přednesu, dramaturgie, režie, scénografie, jevištní projev. *Dramatická výchova a tvořivá dramatika* jsou jedna věc pod dvěma názvy, u tvořivé dramatiky se jedná spíše o překlad Creative Drama in Education.

Zakladatelkou hnutí tvořivé dramatiky v roce 1924 v USA byla Winifred Wardová.

Cíle tvořivé dramatiky podle Winifred Wardové:

- dát příležitost ke kontrolovanému emocionálnímu vybití
- poskytovat každému dítěti koridor pro sebevyjádření v umění
- povzbuzovat a vést tvořivou obrazotvornost dítěte
- dát mladým lidem příležitost vyvíjet se v sociálním porozumění a spolupráci
- poskytnout dítěti zkušenost myšlení a vyjádření vlastní myšlenky beze strachu

Úkoly tvořivé dramatiky

- rozvíjet obrazotvornost
- upevňovat vztahy ve skupině
- vést k samostatnosti a osobitému myšlení

V praxi jde o hry a cvičení – poznávací, rozvíjení představivosti a fantazie, fabulační schopnosti (sehrát roli), také v citové oblasti a diagnostiky.

Dramatická výchova může být chápána a prezentována různými způsoby:

- jako soubor metod, které dítě učí sociálním dovednostem, prožitkovému učení, způsobům komunikace, objevování nového formou dramatických her a situací, cestou jak jednoduše a přirozeně vnímat svět
- je v podstatě nekonečnou hrou - na něco, nebo někoho (empatické citění)
- je jedním ze způsobů, či metodou jak dosáhnout lepších výchovně-vzdělávacích výsledků

- pomáhá rozvíjet možný potenciál dítěte, dané schopnosti, vnímání dítěte díky praktickému způsobu uplatňování metod, her, situací, jednání, fantazii

Smyslem je vnitřní zážitek hráčů a získání osobních zkušeností. S tímto tvrzením se plně ztotožňuji, protože to je i naším smyslem při hraní divadla dětem. Snažíme se naplňovat všechny zmíněné cíle i úkoly a prakticky si vše ověřit a učit se ze vzniklých situací, třeba i chyb a naopak se radovat z každého úspěchu, vlídného přijetí a ocenění druhými. Dramatická výchova, pohledem Opravilové, E., je geniálně jednoduchý a přirozený způsob k návratu do dětského věku a možnou záchranou dítěte ve směru k hodnotám, významu, smyslu, ochraně duševního zdraví a odpovědnosti.

Podle Černé, I. se tvořivá dramatika dělá lépe prakticky, než když se o ní píše.

Gregorová, V. tvrdí o tvořivé dramatice, že obsahuje prvky, které budují a upevňují vzájemné citové vazby dítěte se skupinou, znakem je schopnost aktivní účasti při hře uvolňovat citové prožívání a výběr tvořivých aktivit by se měl odrážet od sociálních, intelektuálních znalostí, citových potřeb jak jedince, tak i celé skupiny a od schopností, dovedností a zájmů dítěte.

Tuto kapitolu bych zakončila slovy Svobodové, E., která napsala Motto v knize: *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole, 1992, která mnohé vystihují: „Pochopily jsme, že dramatická výchova není ani výchova, ani metoda, ani estetická kategorie, ale princip, který se nám dostal pod kůži. Princip člověčenství, úcty a důvěry v lidskou osobnost, lásky k člověku. Princip, jehož respektování by mělo být samozřejmé pro každého pedagoga, a nemuselo by se mu říkat dramatická výchova. Dost možná, že tento princip je vlastně cílem, ke kterému jsme se díky dramatické výchově dopracovaly. A stále pracujeme.“* Myslím si, že je tento názor je také velmi nadčasový a vystihuje velkou měrou podstatu dramatické výchovy tak, jak ji vnímám, když s dětmi v mateřské škole pracuji na dramatickém kroužku.

7.1 Dramatická výchova jako způsob práce s dětmi v mateřské škole a s lidmi s mentálním postižením formou dramatického kroužku či divadelního souboru.

Jaké jsou rozdíly a existují odlišné způsoby práce, speciální metody a techniky při práci s dětmi, nebo osobami s mentálním postižením v dramatické výchově? Skutečnost mi ukázala, že dramatická výchova je v podání dětí z mateřské školy i dospělých lidí s mentálním postižením velmi podobná.

Dramatickou výchovu můžeme vnímat jako jednu z možných cest, jsem přesvědčená, že je to pro děti či jedince s MR jediná vhodná cesta vedoucí ke vzniku různých divadelních inscenací, které hrají buď děti, nebo dospělí herci, nebo je také cestou k výchově, vzdělávání či terapií dětí i dospělých

Společné znaky a způsoby práce:

- dramatická výchova formou zájmového kroužku, který je dobrovolný, nepovinný, tedy nezasahuje do hlavního výchovně-vzdělávacího (edukačního) proudu
- příprava je velmi podobná – *projektivní*,
 - kdy se zaměřím na téma, což je jádrem, které určuje výběr a obsah
 - vycházím ze zkušeností a individuálních zvláštností dětí/klientů
 - vytvořím integrovaný celek, který se skládá z různých vzdělávacích oblastí, využívám aktivitu a zájem dítěte a snažím se, aby se skupina v co největší míře sžila a byla schopná spolupracovat na společném
 - mám vždy připravenou nabídku činností, her a otevřených úkolů, které společně řešíme a různými způsoby na vzniklé situace nahlížíme
 - vždy vím, co by mělo být cílem našeho snažení, nebo kam směřujeme, nebo mělo být výsledkem naší společné práce, ale respektuji změny, které vzniknou v průběhu našich setkání, na která dále navazují
 - v některých případech vznikne i společný produkt (celek složený z výstupů integrovaných bloků u dětí v mateřské škole a divadelní představení u dospělých mentálně postižených jedinců)

Společně pracovat a dojít k vytyčenému společnému cíli dosáhneme u obou skupin. Děti z mateřské školy jsou schopny předvést své představení a mentálně postižení jedinci také dokážou připravit a vystoupit se svým představením. I publikum může být stejné – rodiče, učitelé, děti, handicapovaní, kolemjdoucí...

Odlišná může být pouze náplň, volba témat, nebo klidnější spolupráce s lidmi s mentálním postižením, vzhledem k jejich věku je znát, že jsou klidnější, schopni mnohé ze svého pohodlí divadelnímu zájmu obětovat a rozhodnutí mají ve svých rukách, za děti z mateřské školy víceméně rozhodují rodiče.

Úroveň – rozumová, zmíněných skupin je dle mého názoru v mnohém podobná a z dotazníků, které zpracuji v praktické části, bude můj pohled vyvrácen, nebo potvrzen.

Vztah dramatické výchovy a divadla má své funkce, jako rozvíjet osobnost člověka, umožňovat hráči chápání prvků herectví a osvojení si vnitřních i vnějších technik. Základními jednotkami dramaticko-výchovného procesu jsou situace, role a jednání – dramatické, a právě to sbližuje dramatickou výchovu s dramatem a divadlem jako takovým dle Ulrychové, I. (2007, s. 7).

Spojitosť mezi dramatickou výchovou a divadlem je postavena na principech divadelní nápodoby. Jak vidíme, vnímáme svět a vztahy se ukazují i díky divadelním prvkům v dramatické výchově. Rozdíl mezi dramatickou výchovou a divadelní inscenací je v tom, že dramatická výchova používá metody, aby kultivovala člověka díky divadelním postupům a principům a divadelní inscenace plní funkci záměru a je prostředkem daného procesu – dle Richtera, L. (2006, s. 61-62).

7.2 Divadlo

Druhy divadla jsou různé. Se záměrem méj práce nejvíce korespondují tyto:

- *divadlo hrané dětmi* - kdy je zcela jasné, že herci jsou děti
- *divadlo pro děti* – určené dětskému divákovi a aktéři mohou být jak dospělí, tak i děti

Když vyslovíme slovo „divadlo“, tak se nám vybaví některé z vlastní zkušenosti, takové, kterému jsme byli přítomni. Způsoby přijímání divadla mohou být různé a pro každého z diváků prioritně odlišné. Pokud se budeme bavit o divadelním představení

pro děti hraném živě, přímo teď a tady, mohli bychom mluvit o divadle otevřeném. *Otevřené divadlo* dává oproti uzavřenému předvádění prostor divákovi k zamyšlení, pocit důležitosti jeho přítomnosti, spolupráci s divákem, přesto, že se od diváka žádný fatální výkon neočekává. Přesto i *uzavřené divadlo* nabízí velký divadelní zážitek při sledování již hotového příběhu, který je právě k tomu určený. *Otevřená hra* dává divákům prostor tak veliký, kdy zcela spoluvytvářejí a určují průběh a výsledek děje.

Dle mého názoru je **divadlo, které vtahuje diváka do představení jako herce v roli**, nejvíce totožné s mým divadelním pojetím.

Divadlo má víceméně předem daný děj, v němž jsou diváci v menších i větších skupinkách vtahováni do určených rolí – což otvírá prostor pro částečnou improvizaci. (Richter, L. (2006, s. 43-45).

PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

8. Divadlo do mateřských škol - hrané lidmi s handicapem

8.1 Na počátku byla myšlenka...

Píše se rok 2005 a pod jménem „STOPA“ hrajeme již několik let na různých přehlídkách pro lidi s handicapem. Finance a dotace na akce tohoto typu ubývají, vystoupení se zúžila na jedno až dvě za rok a chuť hrát divadlo nás neopouštěla. Zvážili jsme společně možnosti, podmínky a schopnosti, jaké v této oblasti máme a uvědomili si:

- zvládneme krátké vystoupení
- máme dostatek času a prostorové podmínky na nácvik divadla
- jsme ochotni věnovat svůj čas k nácviku divadelního vystoupení
- vedoucí souboru navrhne a upraví scénář dle individuálních schopností herců
- spolupracujeme s pracovišti, které nám mohou, nebo již pomáhají s výrobou kulis, maňášků, dekorací...
- chceme hrát i pro lidi „venku“, veřejně vystupovat

Vznikla myšlenka: „*Co kdybychom zkusily zahrát nějakou z našich pohádek dětem v mateřské škole?*“ Mateřská škola splňovala, především pro mě, jako vedoucí souboru, všechny naše možnosti v reálný cíl. Znala jsem mateřskou školu v Českém Krumlově, kde jsem dříve pracovala, a domluvila v ní naše první vystoupení pro mateřskou školu. Zahráli jsme dětem v mateřské škole a ony předvedly na oplátku něco ze svého repertoáru a bylo to pěkné a příjemné setkání, které jsme zpravidelnili. Přibyla i mateřská škola v Černovicích, kde mělo naše vystoupení také úspěch. Toto vystoupení obsahovalo jednu pohádku pro děti a trvalo kolem 5 minut.

Zlomovým rokem byl rok 2008, kdy jsem nastoupila na vysokou školu se zaměřením na učitelství pro mateřské školy. Ve způsobu praxe se začaly odrážet prvky efektivní komunikace, potřeba respektování druhého, zohlednění znalostí z oblastí předškolní pedagogiky a vývojové psychologie se promítlo do úpravy scénářů. Práce na divadelním představení pro děti do mateřských škol se tímto výrazně změnila. V současné chvíli se stala objektem mého zájmu pro bakalářskou práci.

8.2 Filozofie našeho souboru „STOPA“

Připravovaný program je založený především na *prožitkovém učení*, tedy v co největší možné míře děti do pohádek zapojit (jde o promyšlené, z části improvizované vystoupení), kde si děti mohou některé z rolí zahrát – bez přípravy hned teď a tady. Tímto způsobem chceme zanechat v dětech pozitivní „*prožitkovou stopu*“.

Soubor navštěvuje dobrovolně 7 členů - klientů Diagnostického ústavu sociální péče v Černovicích u Tábora, kteří mají snížené rozumové schopnosti (v pásmu LMR – STMR). Současné věkové rozložení skupiny je od 17 do 34 let. Učíme se kromě jiného: práci s hlasem, způsob vystupování na jevišti, nonverbální komunikaci, manipulaci s maňásky a hraní v kostýmu. Vyrábíme si kulisy, kostýmy i rekvizity s pomocí pracovišť jako jsou: chráněné dílny, výtvarný kroužek, truhlářská dílna a švadlena, všechny jsou součástí našeho zařízení.

8.3 Příprava divadelního vystoupení prochází fázemi:

Popíši obvyklý postup při přípravě pohádky:

- první fází je výběr textu pro věkovou kategorii 3 – 6 let
- následuje vyhledání a následná úprava textu (určité zjednodušení, či srozumitelnost) dle možností, schopností a komunikačních dovedností herců
- text je jako vždy upraven individuálně, tedy pro konkrétního herce, tzv. „šitý na míru“
- úmyslně jsou některé role neobsazeny a později nahrazeny dětmi dle jejich spontánního zájmu přímo před a při vystoupení

- v pohádce je ponechán prostor dětem a jejich vyjádření, mají možnost volby - zapojit se, nebo pozorovat dění (počet vystupujících dětí v průběhu vystoupení není omezen)
- předem připravíme doplňující rekvizity, nebo kostýmy dokreslující atmosféru pohádky a dávají možnost hlubšího vžití se do rolí

8.4 Popis DVD záznamu (viz. Příloha č. 3.):

V první části hrajeme maňáskovou pohádku: **O zvířecí chaloupce**, spíše my dětem – způsobem jakým jsme hráli představení dříve, ale již obohacené o integrační prvky, kdy u konce pohádky zapojujeme do dění děti, které přivádí zpět do chaloupky zvířátka, která se rozutekla „do lesa“, tedy mezi děti.

Touto pohádkou rádi začínáme, protože je potřeba připravit kulisy v podobě dřevěného paravanu – včetně střechy, abychom mohli ztvárnit chaloupku pro zvířátka. Přes chaloupku je na míru ušitý kus látky a moc pěkně výtvarně zpracovaný. (Vše zásluha truhláře, švadleny, výtvarného kroužku a chráněných dílen při DÚSP Černovice). Pohádka je zpracovaná a upravená dle ruské bajky. Herci mají ušité maňásky vlastní výroby, se kterými hrají skrz otvory v kulisách. Před i po této pohádce pouštím reprodukovanou hudbu z CD kvůli navození atmosféry začátku a konce představení.

V době, kdy se herci převlékají a připravují na druhou pohádku, s dětmi zpívám a hrají v převleku „Honzíka – čeledína“ na kytaru, za doprovodu a zpěvu dětí, hrajících na Orffovy nástroje, píseň: **Když jsem já sloužil...** Zde, se mimo jiné, snažím o využití efektivní komunikace pro aktivní zapojení se dětí a jejich reakci na otázky, kdy mají možnost se rozhodnout i při výběru nástrojů, hraní a zpívání. Další rekvizitou byly zaslídované obrázkové karty se zvířátky, které děti při zpívání ukazovaly. Tato píseň je delší, ale hraní na nástroje a ukazování obrázků dokáže udržet pozornost až do konce.

V druhé části programu hrajeme společně s dětmi pohádku: **O kohoutkovi a slepičce**, kde jsem své zkušenosti a poznatky ze studia na VŠ využila nejvíce. Prostor, který jsem v pohádce dětem dala, mi udělal velkou radost zpětnou vazbou – kterou bylo hojně zapojení se dětí do našeho společného divadelního hraní si.

Po uvedení názvu této pohádky, vyzývám učitelky o obsazení 3 rolí v pohádce dětmi. Vybrané děti oblékneme do kostýmů, dáme jim rekvizity a pohádka začíná klasickým čtením textu pohádky: O kohoutkovi a slepičce..... Pohádka pokračuje druhou výzvou, která je na dobrovolnosti dětí. Kdo bude chtít, může jít pomoci prosit se slepičkou o vodu pro kohoutka. Děti přijdou na pomyslné jeviště, mají instrukce, aby si klekli a fyzicky prosily (spojené ruce). Prosí švadlenku, ševce, vepříka, sládka (s vysvětlením toho, kdo to je a co dělá), kravičku, louku a nebíčko, které se po prosbě všech dětí slituje a sešle rosičku...až nakonec slepička nalije vodu kohoutkovi do zobáčku a společně s dětmi jásáme, že jsme zachránili kohoutka!

9. Cíl výzkumu, hypotézy, metody

9.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumné části bakalářské práce je zjistit, zanalyzovat, zhodnotit přístup a vnímání lidí s handicapem dětmi a učitelkami mateřských škol, pokud se s lidmi s postižením setkají formou divadelního vystoupení, hraného herci s mentálním postižením, v mateřské škole.

9.2 Hypotézy

- H1: Propojit svět handicapovaných dospělých jedinců se světem předškolních dětí formou divadelních setkávání je možné.
- H2: Společná setkání a opakovaná setkávání, způsobem divadelních představení lidí s handicapem v mateřské škole, má smysl i do budoucna.
- H3: S komunikací a vnímáním herců s postižením nemají děti z mateřské školy problém, ten vidím spíše v předsudcích dospělých.

9.3 Použité metody výzkumného šetření

Pro výzkum a jeho zpracování byly zvoleny tyto metody:

- **pozorování** – sledování chování dětí v mateřských školách, přístupu učitelek k dětem i k lidem s handicapem, také chování lidí s handicapem v různých podmínkách a situacích
- **nestrukturovaný dotazník** – který obsahuje otevřené odpovědi učitelek z mateřských škol na 5 otázek týkajících se divadelního představení s integračními prvky, hraného herci s handicapem – konkrétně s mentálním postižením
- **experiment** – jenž porovnává vnímání a smysl, tohoto ojedinělého divadelního projektu v osmi mateřských školách, pro šest z nich to bylo první setkání touto formou
- **DVD záznam** – pořízený a sestříhaný z divadelních setkání v MŠ Studená, MŠ Černovice u Tábora a MŠ Kamenice nad Lipou, který je popsán v praktické části bakalářské práce a je součástí příloh

9.4 Místo šetření

Výzkum byl prováděn v mateřských školách. Konkrétně v MŠ Černovice u Tábora, MŠ Obrataň, MŠ Prachatice, MŠ Studená, MŠ Kamenice nad Lipou (hlavní MŠ a odloučené pracoviště MŠ), MŠ Čěčova České Budějovice v období 2009 – 2011. V těchto mateřských školách jsem vystupovala se skupinou herců s mentálním postižením z DÚSP Černovice u Tábora.

9.5 Charakteristika vybraného vzorku - mateřských škol

Měla jsme možnost porovnat přístup jednotlivých mateřských škol k našemu souboru a svým přístupem k nám se mateřské školy lišily.

V mateřských školách, kde jsme již dříve vystupovali, a kde se orientují v problematice lidí s mentálním postižením, se k nám chovaly učitelky velmi vstřícně – přišly si s námi popovídat, nabídly nám pití a někde nám dokonce i upekly zákusek. Udělaly si na nás čas, což bylo velmi příjemné a odcházeli jsme s pozváním na další setkání.

V mateřských školách, kde jsme účinkovali poprvé, nás pozorovali spíše z povzdálí, nejspíš nevěděli jak s námi navázat kontakt, ale na požádání se o nás postarali (ohledně nápojů a toalet).

Rozdíl byl znatelný i v přístupu dětí v jednotlivých mateřských školách směrem k nám. Záleželo na věku dětí ve třídách, počtu dětí, složení skupiny dětí (např.: MŠ Obrataň je jednotřídní, tudíž je zde velmi malý počet dětí ve věku 5 – 6 let) a také zda hrajeme na malém či velkém městě.

Děti ve věku 5 – 6 let reagovaly velmi rychle, příliš se neostýchaly, zapojily se do společného hraní, oproti dětem ve věku 3 – 5 let, které divadlo spíše pozorovaly. Až na pár výjimek se ale nakonec zapojily děti téměř všechny a hrály např. Na hudební nástroje, nebo prosily v pohádce společně se slepičkou o vodu.

Z pozorování vyplývá, že spolupráce s dětmi byla příjemnější, pokud nás sledovalo kolem 60 dětí při jednom vystoupení (přibližně 3 třídy dětí). Bylo tak možné zapojit do společného hraní většího počtu dětí, vzhledem k prostoru připraveného v mateřských školách a počtu rekvizit. Pokud měla MŠ větší počet tříd (např. 7 tříd), tak jsme vystupovali v jedné mateřské škole i 2x.

Skupinu dětí ve věku 3 – 5 let, bylo mnohem těžší namotivovat ke společnému hraní. Z toho vyplývá, že mladší děti se většinou cítí lépe v roli pozorovatele, mají menší zkušenost s divadlem a většinou strach z cizích lidí.

Děti ve věku 5 – 6 let naopak velmi rády vystupují, z možnosti hrát divadlo společně s námi mají radost. Je vidět zájem, zaujetí, znalost textu a menší ostych. Rozdíl mezi zdravými herci a herci s handicapem děti z 95% nepozorují, neupozorňují na odlišnosti, s herci komunikují jako s kamarády.

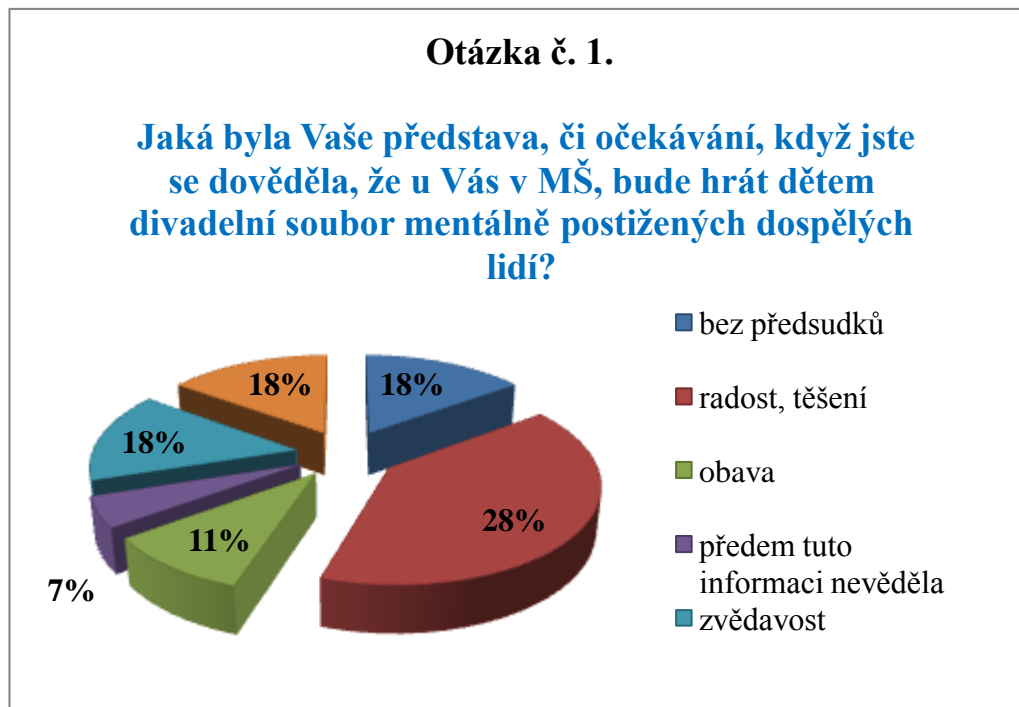
9.6 Průběh šetření a výsledky

Nestrukturovaný **dotazník** s 5 otevřenými otázkami, byl předložen 35 učitelkám z mateřských škol, které byly přítomny divadelnímu vystoupení dospělých handicapovaných herců. Z celkového počtu 35 přihlížejících a oslovených učitelek, odpovědělo na otázky v dotazníku a dotazník odevzdalo 28. To znamená, že návratnost dotazníků byla 80%.

Výsledky vyplývající z otevřených otázek jsou pro větší názornost zaznamenány v grafech. Odpovědi vedle grafů jsou zkrácené formulace nejčastějších odpovědí na znázorněnou otázku. Slovní srovnání dle odpovědí mezi mateřskými školami, v rámci položené otázky, je uvedeno pod jednotlivými grafy. Počet učitelek a upravené formulace odpovědí jsou uvedeny vždy v tabulce.

1. Jaká byla Vaše představa, či očekávání, když jste se dověděla, že u Vás v MŠ, bude hrát dětem divadelní soubor mentálně postižených dospělých lidí?

Graf č. 1. – vyhodnocení otázky č. 1. v procentech

MŠ Černovice u Tábora – Většina učitelek nemá žádné předsudky, divadlo MP již znají z opakovaných setkání. Na představení se těšily, byly zvědavé, co jim zahrajeme. Mentálně postižené berou jako součást města Černovice i společnosti.

MŠ Obrataň – Učitelky rády přijaly pozvání na divadelní vystoupení, které považují pro děti za výchovné. Těšily se a byly zvědavé, jakou pohádku jsme si pro ně připravily. Mírnou obavu měly z udržení pozornosti dětí.

MŠ Prachatice – Některé učitelky nevěděly, že se bude jednat o divadlo hrané herci s handicapem. Často se obávaly reakce dětí na projevy chování MP. Nevěděly jak s lidmi s postižením komunikovat, nikdy neměly možnost.

MŠ Studená – V této MŠ učitelky převážně neměly představu žádnou, nikdy se s podobným představením nesetkaly, zajímalo je vyjádření postižených lidí. Některé učitelky se těšily, nebo byly zvědavé, jak bude divadlo vypadat.

MŠ Kamenice nad Lipou (reakce na otázky z hlavní MŠ i odloučeného pracoviště shrnu pod název města Kamenice nad Lipou) – Nejčastějšími odpověďmi učitelek byla zvědavost, těšení se. Dále i odpověď o žádné představě, či předsudcích. Anonymní odpověď jedné z učitelek: „I postižení lidé mohou být úžasní herci.“

Tabulka č. 1. – vyhodnocení otázky č. 1.

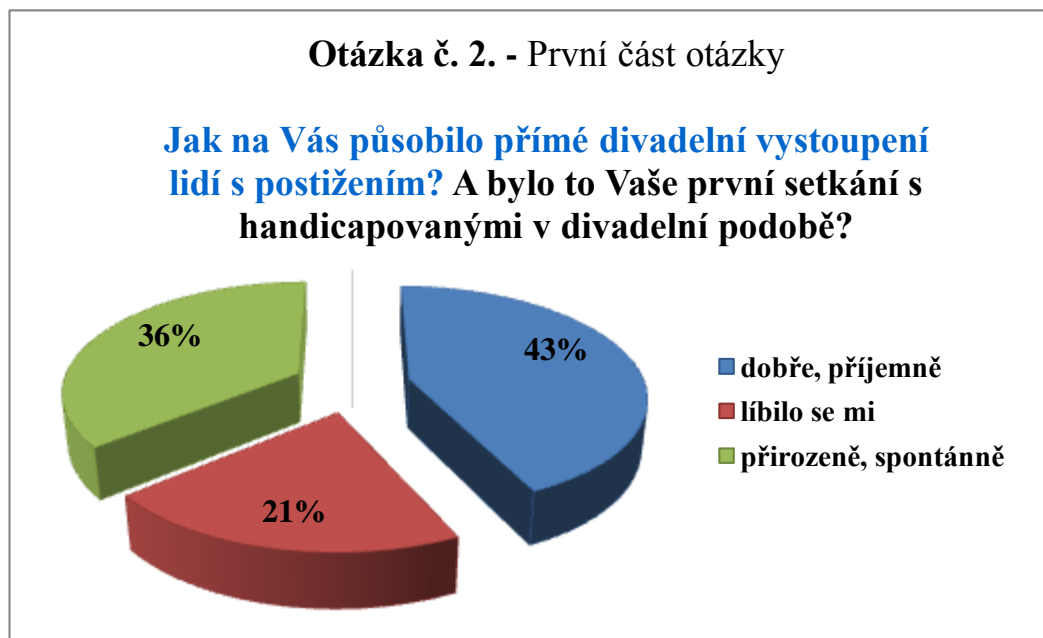
Otázka č. 1.	Neměla jsem žádné předsudky	Těšila jsem se, měla radost	Obávala jsem se reakce dětí
Počet odpovědí	5	8	3

Předem jsem nevěděla, že zahrají handicapovaní	Byla jsem zvědavá, jaké to bude	Neměla jsem žádnou představu	Celkem odpovědí
2	5	5	28

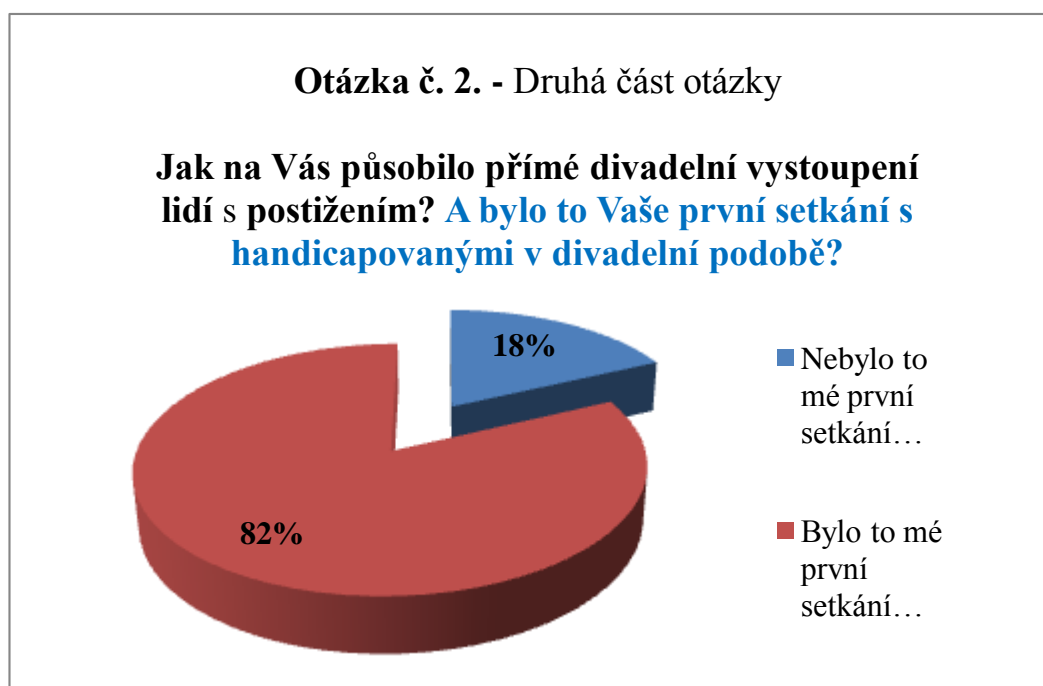
Výsledek: Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že se učitelky z 28% na vystoupení herců s handicapem těšily. Osoby s postižením vnímají z 18% spíše pozitivně a jako součást naší společnosti. Z dalších 18%, vystoupení vzbuzovalo v učitelkách zvědavost, nebo neměly představu žádnou a 11% z dotazovaných učitelek projevilo obavu z reakce dětí na vystoupení lidí s postižením. Pouze 7% učitelek nevědělo, že se bude jednat o vystoupení osob s handicapem.

**2. Jak na Vás působilo přímé divadelní vystoupení lidí s postižením?
A bylo to Vaše první setkání s handicapovanými lidmi v divadelní podobě?**

Graf č. 2. – vyhodnocení první části otázky č. 2. v procentech

Graf č. 3. – vyhodnocení druhé části otázky č. 2. v procentech

MŠ Černovice u Tábora – Dle reakce učitelek bylo divadlo přirozené a spontánní, líbilo se jim zapojení všech dětí do děje, učitelkám se líbily kulisy a ocenily i dobře naučené role a ztvárnění pohádek. Nebylo to jejich první setkání s divadlem herců s mentálním postižením, již několik let se vzájemně setkáváme nejen touto formou.

MŠ Obrataň – Na učitelky působilo divadelní vystoupení velmi dobře, příjemně je překvapilo a líbilo se jim vtažení dětí do děje. Bylo to jejich první setkání s MP v divadelní podobě, kromě jedné z učitelek.

MŠ Prachatice – Hercům učitelky od prvních okamžiků fandily, divadlo hodnotily jako působivé, spontánní, viděly ve vystoupení mravenčí a neúnavnou práci vedoucí souboru. Z účinkujících vyzařovala dobrá nálada a radost z předvedení. Intenzivně celé vystoupení spolu s herci prožívaly a děti dle učitelek postižení herců nepostřehly a sledovaly vše s nadšením. Bylo to jejich první setkání s MP, v divadelní podobě.

MŠ Studená – Vystoupení na učitelky i děti působilo mile, příjemně a přirozeně. Ocenily také dobrou organizaci celého představení. Bylo to první setkání s MP, v divadelní podobě.

MŠ Kamenice nad Lipou – Divadlo herců s mentálním postižením se učitelkám líbilo, ocenily bezprostřednost, citlivost herců a příjemnou atmosféru. Překvapilo je, co vše handicapovaní lidé zvládnou. Bylo to také první setkání s lidmi s postižením v divadelní podobě.

Tabulka č. 2. – vyhodnocení otázky č. 2.

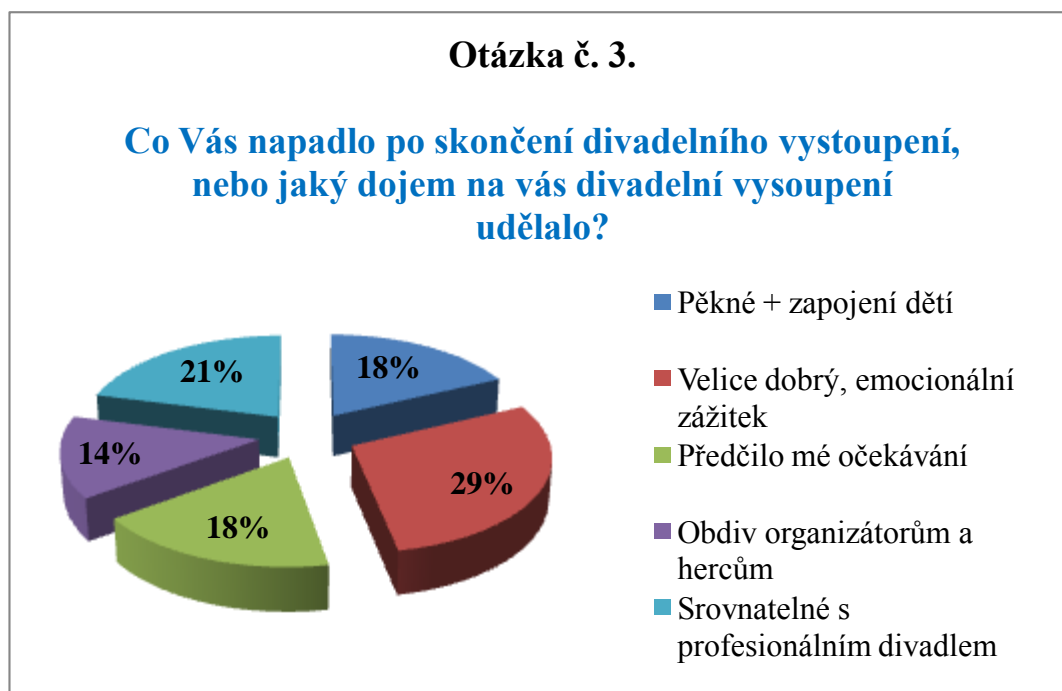
Otázka č. 2. - část první	Divadlo působilo dobře, příjemně	Líbilo se mi	Vystoupení bylo přirozené, spontánní	Celkem odpovědí
Počet odpovědí	12	6	10	28

Otázka č. 2. - část druhá	Nebylo to mé první setkání s divadlem hraným lidmi s MP	Bylo to mé první setkání s divadlem hraným lidmi s MP	Celkem odpovědí
Počet odpovědí	5	23	28

Výsledek: Z odpovědí vyplývá, že divadelní vystoupení herců s mentálním postižením působilo na učitelky z 43% příjemně, z 10% učitelky vyjádřily svůj názor na přirozenost a spontánnost představení a z 6% v dotazníku uvedly, že se jim divadlo líbilo. Všechny učitelky vnímaly a hodnotily divadelní představení velmi kladně.

3. Co Vás napadlo po skončení divadelního vystoupení, nebo jaký dojem na Vás divadelní vystoupení udělalo?

Graf č. 4. – vyhodnocení otázky č. 3. v procentech

MŠ Černovice u Tábora – Učitelky napadlo, že by bylo dobré, aby tento soubor opět brzy přišel. Představení bylo pěkné, promyšlené, ocenily zapojení dětí do představení a hodnotily celé setkání jako velmi přátelské.

MŠ Obrataň – V této mateřské škole se učitelkám divadelní vystoupení líbilo, překvapilo je, jak jsou tito lidé úžasní a jak se umí vžít do role. Celkově předčilo očekávání, které od vystoupení měly.

MŠ Prachatice – Učitelky považovaly celou událost za pozitivní, ocenily v dotaznících práci organizátorů i herců. Zmínily se, že v nich představení zanechalo hluboký dojem a upozornily, že bylo toto divadlo srovnatelné s jinými, které jejich MŠ navštěvují a vystupují v ní. Dále píší, že všem hercům poděkovaly, stiskly ruku a dívaly se do očí – vše bylo přímé (oproti nehandicapovaným lidem) a všimly si neskrývané radosti herců z předvedení divadelního vystoupení, které dávali znát.

MŠ Studená – Divadelní vystoupení zanechalo i ve studené velmi pěkný dojem. Učitelky konstatovaly, že děti vůbec nepoznaly handicap herců a přáli by si více takových setkání.

MŠ Kamenice nad Lipou – Učitelky v dotaznících reagovaly slovy – velmi milé, pěkně připravené, velmi pěkné, dobře zorganizované. Přáli by si také více takových setkání. Překvapilo je, jak skvěle jde takto svět lidí s mentálním postižením a dětmi MŠ propojit a reakce všech zúčastněných popsaly jako okouzující a velmi dojemné.

Tabulka č. 3. – vyhodnocení otázky č. 3.

Otázka č. 3.	Pěkné, promyšlené + zapojení dětí do vystoupení	Velice dobrý, emocionální zážitek	Předčilo mé očekávání
Počet odpovědí	5	8	5

Otázka č. 3.	Obdiv organizátorům a hercům	Bez rozdílu s profesionálním divadlem	Celkem odpovědí
Počet odpovědí	4	6	28

Výsledek: Z odpovědí v dotazníku vyplývá, že po shlédnutém vystoupení, z 14% učitelky obdivovaly organizátory a herce, z 18% předčilo jejich očekávání a ocenily promyšlenost představení. 21% učitelek hodnotilo vystoupení jako srovnatelné s profesionálním divadlem a 29% učitelek popsalo vystoupení jako velice dobré a pěkné. Celkový dojem byl tedy nad očekávání učitelek a to v dobrém slova smyslu. I z reakcí učitelek mohu sdělit, že byly mile překvapeny, protože si z počátku často vůbec nedokázaly představit, jak takovéto divadlo může vypadat.

4. Jak myslíte, že vnímaly divadelní představení děti z MŠ a bylo to jejich první setkání s handicapovanými lidmi tímto způsobem?

Graf č. 5. – vyhodnocení první části otázky č. 4. v procentech

Graf č. 6. – vyhodnocení druhé části otázky č. 4. v procentech

MŠ Černovice u Tábora – Děti v této mateřské škole vnímaly setkání s MP lidmi bezproblémově, spontánně. Maminky mnoha dětí pracují právě v DÚSP Černovice u lidí s MR a setkání probíhají i při vycházkách. Dětem se líbila možnost spolupodílet se na průběhu představení a ne jen pasivně přihlížet. Děti vnímaly dle učitelek toto vystoupení stejně jako profesionální. Nebylo to, kromě malých dětí ve věku 3 let, jejich první setkání.

MŠ Obrataň – V této mateřské škole se dle učitelek děti z počátku bály, měly ostych. Chvíli jim trvalo, než začaly komunikovat. Dle reakcí dětí, ale učitelky soudí, že se vystoupení líbilo a považují ho za přínosné po kulturní i společenské stránce. Bylo to první setkání dětí s divadlem, kde vystupují handicapovaní (s MP) herci.

MŠ Prachatice – Dle tvrzení učitelek, které z dotazníků vyplývá, se dětem vystoupení líbilo, hlavně těm mladším, reagovaly přirozeně a spontánně. Handicap vůbec nevnímaly, aktivně se zapojily, reagovaly na herce a na konci je odměnily potleskem. Jedna z učitelek zaznamenala výrok jednoho bystrého dítěte po skončení představení: „Paní učitelko, oni byli postižení?“ Učitelka dítěti odpověděla: „Ano, byli, ale pohádku

zahráli krásně, vid'te.“ Více už o MP dle paní učitelky „nepadlo ani slovo“, pouze o pohádce. I zde bylo setkání první.

MŠ Studená – Představení se dětem líbilo, vnímaly ho dle učitelek kladně, ani nezaznamenaly změnu – myšlen handicap herců, oproti jiným představením. Děti se s MP herci setkaly touto formou poprvé.

MŠ Kamenice nad Lipou – Děti v této mateřské škole reagovaly na představení spontánně a přirozeně, nevnímaly handicap. Dle učitelek se dětem celé pásmo líbilo. V této podobě bylo jejich setkání s divadlem první.

Tabulka č. 4. – vyhodnocení otázky č. 4.

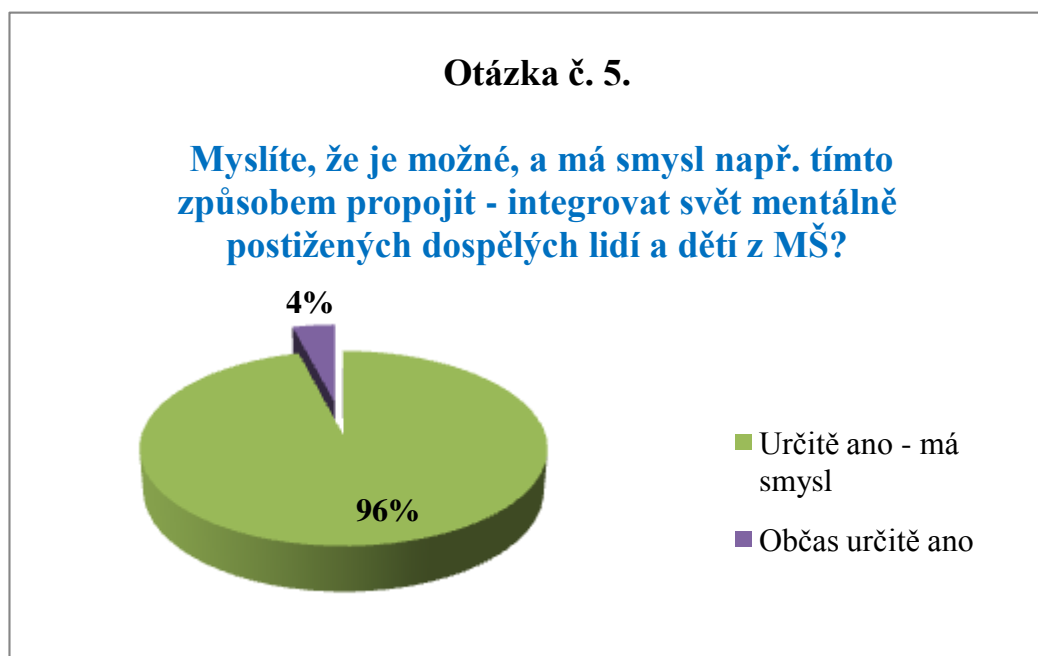
Otázka č. 4. první část	Bez problémů, spontánní přístup	Děti nevnímaly postižení herců, byly aktivní	Děti, které zaznamenaly handicap herců	Počáteční obavy mělo několik dětí ve věku 3 let	Celkem odpovědí
Počet odpovědí	15	8	2	3	28

Otázka č. 4. druhá část	Ano – první setkání dětí s divadlem... (herci s MP)	Ne – první setkání dětí s divadlem... (herci s MP)	Celkem odpovědí
Počet odpovědí	25	3	28

Výsledky: Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že děti z 54% přistupovaly k vystoupení s integračními prvky bez problémů a spontánně. Z 28% dotázané učitelky zaznamenaly, že děti nevnímaly postižení herců a aktivně se zapojily do hraní v představení. V 11% učitelky zaznamenaly u dětí počáteční ostych a obavy, kdy se zmínily, že tuto reakci děti mají na cokoli nového – odlišného oproti běžnému režimu v MŠ. Z pouhých 7% zaznamenaly učitelky, že si děti všimly handicapu herců. Chtěla bych zmínit, že tato otázka a odpovědi jsou pro tuto práci jednou ze stěžejních pro evaluaci a jako zpětná vazba vůči vynaloženému úsilí.

5. Myslíte si, že je možné, a že má smysl např. tímto způsobem propojit – integrovat svět mentálně postižených dospělých lidí a dětí z MŠ?

Graf č. 7. – vyhodnocení otázky č. 5. v procentech

MŠ Černovice u Tábora – Určitě ano, píší v dotaznících učitelky a dále popisují, že toto vystoupení je názornou ukázkou toho, že lze oba světy propojit, také že má smysl a je přínosné i vzhledem k morálnímu citění. Setkání dětí s MP jedinci již v předškolním věku (i divadelním), má smysl a je přínosem dle další z učitelek.

MŠ Obrataň – Zcela souhlasí s takovouto integrací, určitě ano!

MŠ Prachatice – Určitě to má smysl, tvrdí učitelky. Vidí v tomto setkání smysl a jsou toho názoru, že si lidé s mentálním postižením a děti mají vzájemně co nabídnout a tím se i obohatit.

MŠ Studená – Učitelky se v odpovědích velmi často shodovaly, názor zněl ano, určitě ano. Smysl viděly v setkání s MP již v předškolním věku, protože by se měly učit vnímat všechny lidi takové, jací jsou a soužití by dle učitelek mělo být „normální“.

Pouze jedna z učitelek by tato setkání uvítala jen občas, je takového názoru, že by o sobě tyto světy měly vědět, ale na stálo by to neviděla.

MŠ Kamenice nad Lipou – Určitě ano, má to smysl, psaly všechny učitelky této mateřské školy.

Tabulka č. 5. – vyhodnocení otázky č. 5.

Otázka č. 5.	Určitě ano	Občas určitě ano	Celkem odpovědí
Počet odpovědí	27	1	28

Výsledky: Na tuto otázku jsem dostala celkem jednoznačnou zpětnou vazbu, a potvrdila, že tato práce má smysl. 96% dotázaných učitelek jednoznačně souhlasilo s tímto způsobem integrace jako jedním ze způsobů. Pouze 4% z učitelek přihlížejících na divadelní vystoupení s integračními prvky by tento způsob divadelního vystupování uvítalo, ale jen občas. Celkově je tento výsledek velmi dobrý a všechny odpovědi na tuto druhou stěžejní otázku jsem vyhodnotila jako 100% pozitivní odezvu na vystoupení a jeho smysl do budoucnosti.

10. Závěr a zhodnocení hypotéz

Cílem výzkumné části bakalářské práce bylo zjistit, zanalyzovat, zhodnotit přístup a vnímání lidí s handicapem dětmi a učitelkami mateřských škol, pokud se s lidmi s postižením setkají formou divadelního vystoupení, hraného herci s mentálním postižením, v mateřské škole. Získané výsledky šetření byly analyzovány a komentovány.

10.1 Zhodnocení hypotéz

Hypotéza H1: Propojit svět handicapovaných dospělých jedinců se světem předškolních dětí formou divadelních setkávání je možné.

Tato hypotéza byla potvrzena.

Výzkumné šetření potvrdilo, že je možné propojit svět handicapovaných dospělých jedinců se světem předškolních dětí formou divadelního setkávání. Většina dotázaných učitelek byla mile a příjemně překvapena hereckými výkony, promyšleným programem a propojením obou světů aktivním zapojením dětí do představení. Vystoupení dle dotazníků předčilo mnohá očekávání a setkání s handicapovanými již v předškolním věku učitelky uvítaly. Způsob zpracování pohádek, který jsem pro předškolní věk připravila, se učitelkám velmi líbil.

Hypotéza H2: Společná setkání a opakovaná setkávání, způsobem divadelních představení lidí s handicapem v mateřské škole, má smysl i do budoucna.

Tato hypotéza byla potvrzena.

Při výzkumném šetření bylo prokázáno téměř na 100%, že setkání a opakovaná setkávání, způsobem divadelních představení lidí s handicapem v mateřské škole, má smysl i do budoucna. Učitelky si vždy přály, abychom je s dalším vystoupením určitě brzy navštívily. Společná setkání jsou dle výroků učitelek obohacující jak po stránce

emocionální, společenské, tak i kulturní. Opakovaná setkávání touto formou dle dotázaných učitelek, může děti přirozeně učit soužití s jedinci s postižením i rovnoprávnému přístupu. Zda a jak ovlivnilo setkávání se děti v předškolním věku a jedince s MP do budoucnosti, by jistě mohlo být námětem na příští výzkum v této oblasti.

Hypotéza H3: S komunikací a vnímáním herců s postižením nemají děti z mateřské školy problém, ten vidím spíše v předsudcích dospělých.

Tato hypotéza byla potvrzena.

Dle výzkumné metody pozorování a dotazníku, bylo potvrzeno, že děti z mateřské školy, s komunikací a vnímáním herců s postižením, nemají problém. Předsudky, zvědavost - jak asi bude divadlo plné herců s mentálním postižením vypadat, zda zvládnou své role a obavy z reakcí dětí až herce s postižením uvidí - trápila pouze učitelky. A právě na nich, dle mého názoru, do budoucna záleží. Na jejich přístupu k této problematice, způsobu osvěty mezi dětmi a podpoře tohoto způsobu integrace a to i z pohledu lidí s handicapem, kteří se tímto způsobem plnohodnotně začleňují do společnosti, získávají více sebedůvěry a vlastně i možnost netradičního uplatnění na trhu práce.

10.2 Závěr

„Integrace znamená překonání nepřírozeného oddělení lidí s mentální retardací od světa lidí nepostižených. Jde o program začlenění jedince mezi zdravou populaci.“
(Pipeková, J. 2006, s. 128)

Závěrem této práce bych ráda zhodnotila cíl a možný přínos práce vzhledem k problematice integrace dětí z MŠ a handicapovaných dospělých.

Pro tuto práci mi byli inspirací a cílovou skupinou děti z MŠ a klienti z DÚSP Černovice u Tábora.

Tyto dva zdánlivě odlišné světy jsem se pokusila integrovat – propojit a ukázat na možnosti přístupu mezi oběma skupinami, jak po stránce komunikace, respektu i smysluplného začlenění lidí s MP do společnosti.

Divadelní představení, ve kterém by hráli herci s mentální retardací, a které jsem úmyslně koncipovala pro věkovou skupinu 3 – 7 let, se mi jevilo jako vhodná a zajímavá forma, jak zbořit netradičním způsobem bariéry mezi těmito skupinami.

Výzkumná část byla pro zjištění smysluplnosti tohoto záměru velmi důležitou a zároveň evaluační. Z dotazníků, které vyplnily učitelky mateřských škol, jež byly přítomny divadelnímu představení s integračními prvky, jasně vyplývá, že cíl práce byl splněn. Potvrzeny byly všechny hypotézy. Hovořily o možnosti integrace - propojení světa dětí a handicapovaných jedinců, společném divadelním setkávání a jeho přijetí dětmi, učitelkami i lidmi s MP, smysluplnosti těchto setkání a přínosu pro všechny zúčastněné. Dodala bych pouze, že toto divadelní pásmo shlédlo přibližně 700 dětí z 29 tříd zmíněných mateřských škol.

Jsem velmi ráda, že na tento způsob integrace přistoupily učitelky mateřských škol, které nám umožnily tento projekt uskutečnit, aniž by věděly, jak bude takové divadlo vypadat. Propagaci způsobu integrace učitelkami mateřských škol, považuji do budoucna za velmi důležitou, protože právě ony se podílí na edukaci dětí v předškolním věku. Způsob, jakým budou děti přístupu k lidem s handicapem vést již v tomto období, bude mít zajisté vliv na další vývoj vnímání těchto lidí.

Za důležitou zmínku určitě stojí i fakt, že lidé s mentálním postižením velmi často vykonávají vzhledem ke svému handicapu ruční práce v chráněných dílnách a na chráněných pracovištích, které ve své podstatě tyto lidi sice neizoluje od jiných lidí s postižením, ale často neintegruje do společnosti – mezi lidi bez handicapu. Lidé s MR mívají velmi bohatý duševní život, který mohou ventilovat pouze při některých činnostech a pracích, jako jsou např. výtvarné a hudební aktivity. Proto vidím v příležitosti hrát pohádky dětem v MŠ velký smysl pro zvýšení sebevědomí lidí s postižením. Aktivita, spontánnost a reakce dětí, které byly přítomny divadelním setkání, nám dodaly energii pro vytvoření dalšího divadelního pásma, které už je z velké části připraveno. Do budoucna bych si také přála, aby se do společného programu aktivně zapojily i přihlížející učitelky.

11. SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY:

BARTOŇOVÁ, M.; BAZALOVÁ, B. *Psychopedie*. Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha : Portál. 2004.

KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála. 2008. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha : Grada Publishing, 2008. 200 s. ISBN 978-80-247-1568-1.

MACHKOVÁ, E. *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole*. Praha : Artama, 1992. ISBN 80-7068-047-4.

MACHKOVÁ, E. *Metodika dramatické výchovy. Zásobník dramatických her a improvizací*. Praha : Artama, 1992. ISBN 80-7068-041-5.

MARUŠÁK, R.; KRÁLOVÁ, O.; RODRIGUEZOVÁ, V. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. Praha : Portál, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7367-472-4.

MATĚJČEK, Z. *Prvních šest let ve výchově a vzdělávání dítěte*. 2005.

PIPEKOVÁ, J. (ed.). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světě současných edukativních trendů*. Brno : MSD, 2006. 208 s. ISBN 80-86633-40-3.

RICHTER, L. *O divadle (nejen) pro děti*. Praha : Společenství pro pěstování divadla pro děti a mládež DOBRÉ DIVADO DĚTEM, 2006. 131 s. ISBN 978-80-902975-6-0.

SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha : Portál, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7367-691-9.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Praha : Grada, 2007. 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.

ŠVARCOVÁ, I. *Aktuální otázky psychopedie*. Liberec : Technická univerzita, 1998. ISBN 80-7083-272-X.

ULRYCHOVÁ, I. *Drama a příběh: tvorba scénáře a příběhového dramatu v dramatické výchově*. Praha : DAMU-katedra výchovné dramatiky, 2007. ISBN 978-80-7331-096-7.

VÍTKOVÁ, M. *Somatopedické aspekty. 2. rozšířené a přepracované vydání*. Brno : Paido, 2006. ISBN 80-7315-134-0.

12. SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1. - Dotazník pro učitelky mateřských škol, které byly přítomny integrovanému divadelnímu setkání se dětí z MŠ a handicapovaných dospělých

Příloha č. 2. - Fotografie, pořízené v MŠ Obrataň a MŠ Studená

Příloha č. 3. – DVD záznam pořízený z divadelního setkání v MŠ Studená, MŠ Černovice u Tábora a MŠ Kamenice nad Lipou

Příloha č. 1.

Dotazník pro učitelky mateřských škol, které byly přítomny integrovanému divadelnímu setkání se dětmi z MŠ a handicapovaných dospělých pod názvem „Stopa“ z DÚSP Černovice u Tábora.

1. Jaká byla Vaše představa, či očekávání, když jste se dověděla, že u Vás v MŠ, bude hrát dětem divadelní soubor mentálně postižených dospělých lidí?

2. Jak na Vás působilo přímé divadelní vystoupení lidí s postižením? A bylo to Vaše první setkání s handicapovanými lidmi v divadelní podobě?

3. Co Vás napadlo po skončení divadelního vystoupení, nebo jaký dojem na Vás divadelní vystoupení udělalo?

4. Jak myslíte, že vnímaly divadelní představení děti z MŠ a bylo to jejich první setkání s handicapovanými lidmi tímto způsobem?

5. Myslíte si, že je možné, a že má smysl např. tímto způsobem propojit – integrovat svět mentálně postižených dospělých lidí a dětí z MŠ?

Děkuji, *paní učitelko*, za čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku a za odpovědi na otázky.

Iveta Pavlíková

Příloha č. 2.

Fotografie, pořízené v MŠ Obrataň a MŠ Studená

Fotografie č. 1.

MŠ Obrataň – Pohádka: O kohoutkovi a slepičce

Fotografie č. 2.

MŠ Obrataň – Pohádka: O kohoutkovi a slepičce

Fotografie č. 3.

MŠ Studená – Pohádka: O kohoutkovi a slepičce

Fotografie č. 4.

MŠ Studená – Pohádka: O kohoutkovi a slepičce

Příloha č. 3.

DVD záznam pořízený z divadelního setkání v MŠ Studená, MŠ Černovice u Tábora a MŠ Kamenice nad Lipou.